

SOSIAL ØKONOMEN

NR. 8 – SEPTEMBER 1983 – 37 ÅRG.

Kronen og
valutakurven

INNHold:

Økonomisk politikk for 1984 – Boligpriser
Konkurransen – Valutakurv – Helseøkonomikk

Innhold

Nr. 8 1983 – 37. årg.

3

STEIN REEGÅRD, INGVAR STRØM, OLAV MAGNUSSEN:
Hvordan bør det økonomiske opplegg for 1984 utformes?

7

MORTEN JENSEN OG KJELL ROLAND:
Mer om boligprisene

8

FORENINGSNYTT

10

STEINAR TORP:
Konkurranse og konsentrasjon

17

HALL EDISON OG ERLING VÅRDAL:
Den norske valuta-
kurven 1979–1982

22

KAMPUS FFLUE:
Helseøkonomikk:
Den maksimale be-
talingsvillighet
for kirurgiske
inngrep

27

MÅNEDENS BOK:
Samfunnsøkonomi I:
Mikro- og markeds-
økonomi av
Vidar Ringstad

32

NYE
FORSKNINGSRAPPORTER

SOSIALØKONOMEN
ISSN 0038-1624

Styringsmål i penge- og kredittpolitikken

Fra slutten av 70-årene og frem til i dag er det i flere og flere land lagt større vekt på å bruke pengetilførselen, i en eller annen form, som avledet styringsmål i penge- og kredittpolitikken. Tidligere ble renteutviklingen i større grad brukt som styringsmål.

En arbeidsgruppe under Det kredittpolitiske samarbeidsutvalg, som i juni la frem sin innstilling om mål og virkemidler i penge- og kredittpolitikken, konkluderer med at innenlandsk likviditetstilførsel bør brukes som avledet mål i Norge. Arbeidsgruppen forkaster renten som en avledet målstørrelse.

Det egentlige siktemål med den økonomiske politikk er å påvirke den realøkonomiske utvikling i ønsket retning. Ved utarbeidelsen av stats- og nasjonalbudsjettene er det dette som bør være i forgrunnen. I penge- og kredittpolitikken er det imidlertid behov for mål som virkemiddelbruken kan innrettes mot fra dag til dag og måned til måned. Spørsmålet er så om det å fokusere på pengetilførselen alene gir størst grad av oppfylling av de bakenforliggende realøkonomiske mål. Vi kan ikke se at arbeidsgruppen har viet dette spørsmålet tilstrekkelig oppmerksomhet.

Som arbeidsgruppen selv påviser, er det uklarhet og uenighet om hvordan økt pengetilførsel virker over på etterspørsel, aktivitet og priser i økonomien. Videre er det uklarhet om hva som til enhver tid skal defineres som penger. Hvilke objekter som yter likviditetstjenester er flytende og har vist seg å kunne endres raskt.

Det er ikke uinteressant hvordan sammensetningen av den innenlandske likviditetstilførsel er. En krone tilført ved høyere offentlig konsum har samlet en sterkere etterspørselsvirkning enn en krone tilført ved høyere banklån. Dersom måltallet for innenlandsk likviditetstilførsel overskrides p.g.a. høyere offentlig konsum enn ventet, vil en nøytralisering ved markedsoperasjoner gi høyere renter enn om overskridelsen skyldes sterkere vekst i bankenes utlån. Rentenivået kan således bli høyere eller lavere enn ventet selv om likviditetstilførselen følger planen. Det er grunn til å tro at dette vil ha konsekvenser for oppfyllingen av de realøkonomiske målene.

Uventede endringer i kapitalbevegelsene overfor utlandet vil også kunne gi uønskede utslag i rentenivået selv om innenlandsk likviditetstilførsel følger planen.

Innenlandsk likviditetstilførsel kan nok være viktig å ta i betraktning i den daglige styringen av penge- og kredittpolitikken. Men vi mener at denne også må rettes inn etter hva som skjer med rentenivå og andre kredittpolitiske størrelser.

Redaksjonen

KURSVIRKSOMHETEN I NSF

1983	TEMA:	STED:
27.-28. september	INTERNATKURS Økonomi- og kommunalt selvstyre	Trondheim
24.-25. oktober	HØSTKONFERANSE Søkelyset på regional- og distriktspolitikken	Oslo Grand Hotel
22.-23. november	ETTERUTDANNINGSKURS Konsekvenser av endringer i befolkningssammensetningen	Blindern, Oslo
PLANLAGTE KURS I 1984		
Januar	INTERNATKURS Valutapolitikk	Gausdal
Februar	INTERNASJONAL FRIHANDEL	Oslo Holmenkollen Park
Mai	INTERNATKURS Penge- og kredittpolitikk	Hotel Refsnes Gods
Juni	ETTERUTDANNINGSKURS Pris- og lønnsstigning	Blindern, Oslo
September	INTERNATKURS Makroøkonomiske planleggingsmodeller	Pers Hotell, Gol
Oktober	HØSTKONFERANSE Skatt- og skattepolitiske problemstillinger	Oslo, Grand Hotel
November	ETTERUTDANNINGSKURS Kvantitative metoder	Blindern, Oslo

NORSKE SOSIALØKONOMERS FORENING
Storgt. 26, Oslo 1

Jeg er interessert i nærmere opplysninger om følgende kurs når dette foreligger:
(Alle kurs annonseres i SOSIALØKONOMEN)

(Angi måned/år)

.....

Navn/adresse

Hvordan bør det økonomiske opplegg for 1984 utformes?

I 1983 har det vært en relativt bred offentlig debatt om økonomisk politikk. Fram til sommerferien sto kredittpolitikken i fokus, mens debatten etter ferien mest har vært konsentrert om finanspolitikk og skattepolitikk mere spesielt. Næringsorganisasjonenes henvendelse til regjeringen om finanspolitikken avfødte spesielt mange reaksjoner.

Sosialøkonomen har på denne bakgrunn bedt tre økonomer fra sentrale økonomimiljøer utenfor statsadministrasjonen, nå før stats- og nasjonalbudsjettet legges fram, om å utdype sine synspunkter om hvordan det økonomiske opplegg for neste år bør se ut.

STEIN REEGÅRD,
LO

Det viktigste målet for den økonomiske politikken må være å holde arbeidsledigheten nede. Det er påtakelig hvordan sysselsetningsmålet, i hvert fall på kort sikt, er skjøvet stadig mer i bakgrunnen i den økonomiske debatten. Lavere inflasjon betones stadig oftere som den viktigste oppgaven.

Til tross for den voksende ledigheten kommer det fra flere hold forslag om

ytterligere tilstramming av den økonomiske politikken. Disse er begrunnet med meget grove indikatorer på at politikken nå er «ekspansiv», uten hensyn til budsjettssammensetning og tilsynelatende nokså uavhengig av den aktuelle situasjon på arbeidsmarkedet.

Så vidt jeg kan forstå, må en med ytterligere tilstramming mene å styrke sysselsettingen «på lenger sikt» gjennom en kombinasjon av følgende to mekanismer.

1. Dempet pris- og lønnspress i økonomien.
2. Økt rom for vekst i de konkurranseutsatte bransjer.

Jeg vil stille et spørsmålstegn ved betydningen av disse to mekanismene i dagens situasjon. Det ene er at det er vanskelig å innse at «pressproblemene» nå er en viktig årsak til pris- og kostnadsveksten. Erfaringene fra andre land er vel at ledigheten må bli svært høy for at arbeidsmarkeds-

situasjonen i seg selv trekker inflasjonen vesentlig nedover.

Det andre er at det synes svært vanskelig å få initiert ny vekst i k-næringene i en økonomi som ellers er preget av stagnasjon. Viljen til omstilling vil også avta etter hvert som ledigheten og usikkerheten i økonomien tiltar. En kan ikke vente å få til omstillinger når disse i virkeligheten bare betyr *nedleggelser* og uten at det foreligger mulighet til noe annet.

En forsterket innstramningspolitikk framstår for meg å ha sterke likhetstrekk med den politikk som er forsøkt i andre land, og med lite oppløftende resultater. Dette kommer bl a til uttrykk ved at man pga sviktende skatteinntekter og økte uttelling til arbeidsløsheten ikke får den bedring i budsjettbalansen som er tilstrebet.

Det som etter min mening kan være den viktigste innvendingen mot en mer ekspansiv politikk er hen-

synet til utenriksøkonomien på noe lenger sikt. Med fortsatt lav vekst internasjonalt og svak utvikling i oljeprisene vil det selvsagt være stadig vanskeligere å ha en «særnorsk» utvikling. Men å akseptere stor ledighet allerede nå er etter min mening et dårlig svar på denne utfordringen.

Også i et mer langsiktig perspektiv er det litt vanskelig å tenke seg at k-næringene skal kunne få noen *økning* i sysselsettingen. Dette ville i så fall være et brudd på en langvarig utvikling med avtakende sysselsetting i disse næringene. Sysselsettingsveksten må i tilfellet komme i s-næringene. Oppgaven blir således å sikre at k-næringenes utvikling gir handlefrihet til dette, i første rekke i forhold til utenriksøkonomien.

For å hindre fortsatt økning i ledigheten nå, må den samlede etterspørselen øke. Det oppsvinget som en realistisk kan regne med internasjonalt vil nep-

pe være tilstrekkelig til å hindre fortsatt økt ledighet. Derfor må vekstbidraget komme fra innenlandske komponenter.

Dette må bety at veksten i offentlig forbruk holdes oppe og at investeringene økes både i offentlig og privat sektor. Etterspørselsveksten bør styres slik at sysselsettingsvirkningen blir best mulig tilpasset den aktuelle arbeidsmarkedssituasjon regionalt og bransjemessig. Den bør også innrettes slik at den vil virke positivt på økonomien også på lenger sikt. I så henseende vil økt offentlig innsats på områder som samferdsel, utdanning og forskning være å foretrekke framfor en del andre områder.

En slik stimulansepreget finans- og kredittpolitikk burde så følges opp av en fornuftig politikk for å styre pris- og inntektsutviklingen. For å få forståelse for en moderat inntektsvekst, er det nødvendig med en klart bedre fordelingsprofil på skatteopplegget enn det som for 1983 på en rekke felter ga høyinntektsgruppene store lettelser.

Om vi ser på det vi kan kalle «tilbudssiden», hadde det vært ønskelig med betydelige skritt i retning av et mer fornuftig skattesystem; mer fornuftig skattemessig behandling av renter, mer skatt på bolig og eiendom og avskaffelse av subsidierende særordninger for sparing, aksjer m.v. Dette kunne gi reduserte satser i skattesystemet, slik mange ønsker. Men ryktene går snarere i retning av enda mer kaotiske forhold bl.a. med skattesubsidier til individuelle aksjekjøp og endog private gaver.

Det bør også komme mer konkret satsing på nyskaping og utvikling, framfor alt overfor industrien. Det synes lite realistisk å vente at markedet i seg selv skal være en tilstrekkelig drivkraft på dette feltet.

INGVAR STRØM,
DEN NORSKE BANKFORENING

Nå eller aldri: Finanspolitikken i 1984 må strammes til. Internasjonal konjunkturoppgang, økende produktjonsvekst i norsk økonomi og mulighet for utflåting i arbeidsledigheten gjør dette mulig. Behovet for å fjerne den fundamentale ubalanse mellom finans- og kredittpolitikken i 1983 gjør dette helt nødvendig. En fortsettelse av finanspolitikken fra 1983 er å legge en tidsinnstilt bombe under priser, kostnader, konkurranseevne og sysselsetting i årene fremover.

Dette bør i korthet være utgangspunktet for budsjettopplegget for 1984. Faren nå er imidlertid at resultatene av den økonomiske politikk i 1983 oppfattes som så gode (prisutviklingen) at vi kan gjøre likedan i 1984 og tro at de gode resultater fortsetter å strømme inn. Finanspolitikken er nå (målt f.eks. ved budsjettunderskuddet korrigert for oljeskatter i prosent av BNP) mer ekspansiv enn noensinne – likevel fortsetter prisstigningstakten å gå ned måned for måned. Dermed kan angivelig budsjettet gjøres enda mer eks-

pansivt slik at arbeidsledigheten blir redusert, og uten at det oppstår et etterspørselsbestemt prispress.

Tidspunktet for en slik resept er passert. Inneværende år representerer slutten på en lavkonjunkturperiode og 1984 ventes å bli et oppgangsår. Å fortsette med en så ekspansiv finanspolitikk inn i 1984 som vi har hatt i 1983 vil være ødeleggende for muligheten til å videreføre nedgangen i pris- og kostnadsveksten. At noen likevel ønsker å gjøre det, illustrerer hvor vanskelig det er å føre en aktiv og fleksibel konjunkturpolitikk – i praksis. Erfaringene fra de senere år viser at når finanspolitikken først er blitt ekspansiv er det svært vanskelig å få til en tilstramning på et senere tidspunkt. Dessuten har politikerne hittil fraskrevet seg bruken av renten som virkemiddel for å trekke inn likviditet dersom det skulle vise seg ønskelig.

Pengeteoretiske betraktningssmåter har etter hvert fått utvidet gjennomslag også hos oss. Noen praktiserer dette slik at det også i 1983 er rom for en større kreditttilførsel enn lagt opp til, fordi den faktiske utvikling peker mot en langt svakere vekst i pengemengden enn de 12 pst. som anslått i Revidert nasjonalbudsjett. Det siste er riktig nok, men hovedspørsmålet er likevel hvordan prisvirkningene oppstår. Her vet vi en del om den mer langsiktige, kvantitative sammenheng mellom pengemengdevekst og prisstigningstakt. Med en prisvekst på 8½ pst. og en BNP-vekst ned mot null bør pengemengden ikke øke sterkere enn 8½–9 pst. Veksten over 12 måneder var i juni 8½ pst. Selv om resultatet for hele året skulle komme ned mot dette nivå, er det ikke uttrykk for en tilsvarende stram politikk, men for at publikum ikke ønsker å sit-

te med mer likviditet i kroner, idet nedgangen i pengemengdeveksten skyldes store nettokjøp av valuta. Disse kronene kan komme tilbake fra utlandet når som helst, enten i år eller neste år.

Likviditetstilførselen fra innenlandske kilder, dvs. staten og bankene, er trolig en langt viktigere styringsindikator. La oss anta at BNP-veksten utenom sjøfart og olje i 1984 vil bli 2–3 pst. og at prisstigningen bør komme ned på 6½ pst. Det gir en pengemengdevekst på 9 pst. og en ramme for innenlandsk tilførsel på 15 pst. Forutsatt en normal valutalekkasje på 40 pst. Les utlån. Hvis vi samtidig antar at tilførselen fra statens lånetransaksjoner og banken settes til samme nivå som nå synes å bli realisert for 1983 (forutsatt at reguleringsene virker etter hensikten), gjenstår 5 prosentenheter fra statens inntektsunderskudd. Det betyr et budsjettunderskudd i 1984 på omkring 20 mrd. kr., mot foreløpig anslått 23 mrd. kr. for 1983. Resonnementet kan raffineres ved å trekke inn pengenes omløpshastighet, framveksten av nye likviditetsformer osv., men dette er nyanser i det norske totalbilde av i dag.

I forhold til finanspolitikken i inneværende år vil den skisserte ramme bety en merkbar innstramning, men den bør la seg gjennomføre med f.eks. 1–2 pst. vekst i statlig konsum og dempet vekst i overføringene. Men hva da med sysselsetting og arbeidsledighet? Her er situasjonen trolig gunstigere enn på svært lenge. Det bør kunne ventes brukbar vekst i eksporten, næringslivets investeringer bør snu oppover, oppdragene for oljevirk-somheten er sterkt økende og privat forbruk bør igjen kunne øke. En BNP-vekst på 2–3 pst. fremstår som mulig, hvilket bør kunne forhindre en videre økning

av arbeidsledigheten selv om produktivitetsveksten også er for oppadgående.

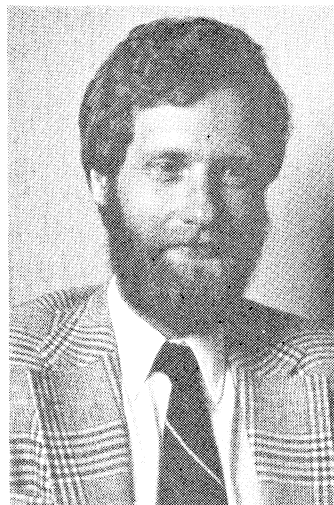
Dersom lønnsveksten skal begrenses til det som forventes for våre handelspartnere, dvs. omkring 6 pst. må det gis skattelettelser for å skape tilstrekkelig økt kjøpekraft. Dersom budsjettunderskuddet samtidig skal bygges ned, må de overføringer som ikke er låst dempes, dvs. i første rekke tilskudd til næringsliv og kommuner og subsidier til forbrukerne. Et slikt opplegg vil gi et visst pris-hopp fra årsskiftet, men viktigere enn dette er at prisforventningene fremover dempes ved en tilstrekkelig stram økonomisk politikk, dvs. at den *underliggende* prisstigningstakt fortsatt går ned.

Det kan vises at dette på papiret går i hop med den anslåtte produktjonsvekst, det angitte budsjettunderskudd og en forutsetning om uendret konkurranseevne og en prisstigningstakt på 6-7 pst., samtidig som problemene på arbeidsmarkedet i 1984 i alle fall ikke blir større enn i dag, trolig noe mindre.

Enhver innstramning på statsbudsjettet er naturligvis ubehagelig på kort sikt både for dem som lever av å bevilge penger, for dem som lever av å dele ut pengene og for dem som lever av å bruke pengene. Spørsmålet er om det finnes noe alternativ. Svaret er etter min oppfatning nei. I realiteten er det jo en *bedring* av konkurranseevnen, dvs. en periode med *lavere* prisstigning enn i andre land vi må ta sikte på. Skal dette oppnås allerede i 1984 må innstramningen trolig bli enda større enn skissert.

Det er heller ikke gitt at et slikt opplegg er tilstrekkelig stramt til at kredittmarkedet igjen kan fungere friere og at en friere rentedannelse kan finne sted uten at rentenivået blir

uønsket høyt. Men det er neppe særlig uenighet om at det er ønskelig og nødvendig å gå i den retning. Et strammere budsjettopplegg er nærmest et spørsmål om nå eller aldri. Det kan gå meget lenge til vi igjen får en gunstig nok situasjon til å gjennomføre noe tilsvarende. 1985 er som kjent valgår, deretter om ikke før kan neste nedgangskonjunktur komme. Det er problemene på arbeidsmarkedet når den tid kommer vi må ta sikte på å minimalisere, ikke de problemer vi hadde i første halvår 1983.

OLAV MAGNUSSEN,
NORSK ARBEIDSGIVERFORENING

Norsk Arbeidsgiverforening har nylig sammen med 7 andre næringsorganisasjoner overlevert Regjeringen et brev hvor de redegjør for sitt syn på budsjettopplegget for 1984. I dette innlegget vil jeg forsøke å utdype Norsk Arbeidsgiverforenings syn på noen av punktene i brevet til Regjeringen.

Et hovedpunkt i brevet er at en ekspansiv finanspolitikk og skaping av arbeidsplasser i den offentlige sektor ikke er noe egnet middel til å bekjempe arbeidsløsheten. Henvisninger til erfaringer fra 30-årene, som enkelte kommenta-

torer trekker frem når de vil kritisere næringsorganisasjonenes brev, er irrelevant i denne sammenheng. Under depresjonen i 1930-årene hadde man stor arbeidsløshet og fallende priser og lønninger på samme tid. Forholdene lå derfor utmerket til rette for en ekspansjon etter det som siden er blitt en klassisk Keynesk oppskrift – en øking av etterspørselen via finanspolitikken. Dette er ikke tilfellet i dag. Vi har sterk lønns- og kostnadsstigning i kombinasjon med høy og økende arbeidsløshet. I en slik situasjon mener vi at en ekspansiv finanspolitikk vil ha følgende virkninger:

1. Det vil bidra til å opprettholde en kostnadsinflasjon og forsterke den. For å finansiere de økte offentlige utgifter vil Regjeringen måtte øke skatter og avgifter. Fagforeningene vil samtidig kreve at disponibel realinntekt opprettholdes. Det betyr med en gang at lønnskostnadene vil stige som følge av de offentlige utgifter. I den skjermede sektor vil økte avgifter føre til høyere produktpriser, noe som i neste omgang fører til høyere lønnskrav. Totalt sett vil vi altså få en forsterket lønns- og kostnadsstigning.
2. Et ekspansivt budsjett vil opprettholde og forsterke inflatoriske forventninger. Folk vil regne med at enhver lønns- og kostnadsstigning som kan true sysselsettingen gjennom svekket konkurranseevne, vil bli motvirket gjennom offentlige budsjetter, og at det derfor ikke er grunn til å regne med at inflasjonen vil bli redusert. Når en etter en tid likevel blir tvunget til å søke å begrense kostnadsstigningen av hensyn til balansen i

utenriksøkonomien, er det fare for at arbeidsledigheten vil bli langt større enn i dag.

3. Skaping av offentlige arbeidsplasser har vist seg å være en irreversibel prosess som virker til å nedbygge den konkurranseutsatte sektor. Vi er allerede inne i en utvikling hvor den konkurranseutsatte sektor i Norge begynner å bli for liten. Fortsetter vi å møte arbeidsløshetsproblemer bare ved å skape arbeidsplasser i den offentlige sektor, vil vi snart komme i en situasjon hvor vi ikke har produksjonskapasitet til å betale for vår import og samtidig holde full sysselsetting innenlands.
4. En ekspansiv finanspolitikk betyr en stram kredittpolitikk som bremser investeringsetterspørselen enten gjennom direkte regulering av kreditten eller uakseptabelt høyt realrentenivå.
5. Det er stor sannsynlighet for at en betydelig del av den etterspørselsstimulans som kommer fra de offentlige budsjetter vil rette seg mot arbeidskraft som det er mangel på. Lønnene for disse typer arbeidskraft vil bli bydd opp og skape en lønns- og prisstigning som kommer i tillegg til den kostnadssituasjon som er beskrevet ovenfor.

En betydelig del av arbeidsløsheten skyldes svekket konkurranseevne som følge av for høye lønns-kostnader. Totalt sett vil derfor en ekspansiv finanspolitikk undergrave mulighetene for å bedre konkurranseevnen i den konkurranseutsatte sektor. Men samtidig opplever vi nå en utvikling i etterspørselen som tydelig viser at det også er rom for etterspørselsstimulerende tiltak. Etter vår oppfatning må slik

stimulering ikke skje via økt offentlig etterspørsel, men ved en mer ekspansiv kredittpolitikk og en stimulering av privat forbruk uten å øke lønnskostnadene. En mer ekspansiv kredittpolitikk vil muliggjøre en friere rentedannelse, uten at rentenivået blir uakseptabelt høyt. Dette vil stimulere investeringsetterspørselen, og føre til en bedre sammensetning av investeringene i den forstand at det vil bli bedre samsvar mellom investeringsetterspørselen og forventet avkastning i bedriftene.

Regjeringen står i sin økonomiske politikk overfor følgende dilemma: På den ene side må kostnadsøkningen i norsk økonomi reduseres for derved å bedre konkurranseevnen og øke produksjon og sysselsetting i den konkurranseutsatte

sektor. På den annen side må dette skje på en slik måte at det ikke får uakseptable virkninger på etterspørselen totalt sett. Løsningen på dette dilemma ligger etter vårt syn i en politikk som setter opp et mål for veksten i nominelt bruttonasjonalproduktet 1984. Med et slikt mål vil man oppnå to ting: For det første gis et signal om at Regjeringen ikke vil underbygge lønns- og kostnadsøkninger som ikke er forenlige med opprettholdelse eller forbedring av konkurranseevnen. For det andre vil det bety et sikkerhetsnett mot uakseptable kontraktive virkninger av lavere pris- og lønnsvekst. En målsetting om en gitt nominell vekst i bruttonasjonalproduktet vil med lavere prisvekst gi en automatisk etterspørselsstimulans og dermed motvirke eventuel-

le tendenser til økt arbeidsløshet og lavere kapasitetsutnyttning som kan følge av lavere lønns- og prisvekst i en overgangsperiode.

Denne politikken kan utfylles med og underbygges av en inntektspolitikk som i seg selv tar sikte på å senke lønnsstigningen. Et eksempel på dette er skattelettelser for å oppnå reduserte lønnskrav. En slik politikk vil bidra til å opprettholde disponibel realinntekt tross fallende lønnsstigningstakt og dermed motvirke den kooperative virkning av fallende lønns- og prisstigningstakt.

Sammensetningen av den totale etterspørsel vil med en slik politikk bli annerledes enn den som følger av en ekspansiv finanspolitikk. Økte private investeringer og tildels økt privat konsum vil erstatte offentlig konsum. Det er

særlig viktig å legge forholdene til rette for økte investeringer – spesielt med henblikk på at industriinvesteringene ventes å falle med 20% i 1983 over 1982. Samtidig vil en redusert lønnsstigningstakt bidra til at disse investeringene kan gjøres mer arbeidsintensive enn tidligere. Det vil si at en viss dose investeringsetterspørsel skaper flere arbeidsplasser enn den samme dosen med forventninger om høyere lønnsstigningstakt.

Et annet viktig trekk ved en slik politikk er at Regjeringen signaliserer at den ikke i fremtiden vil bygge opp under lønns- og kostnadskrav som ikke er i samsvar med bedret konkurranseevne. Dette er helt avgjørende for å få ned pris- og kostnadsstigningen og skape muligheter for full sysselsetting på lengre sikt.

Mer om boligprisene

AV MORTEN JENSEN
OG KJELL ROLAND

Under tittelen «Har boligprisene allokeringsevirkninger?» kommenterte vi i Sosialøkonomens aprilnummer i år virkningene av den senere tids reformer eller «dereguleringer» av boligmarkedet. I tankene hadde vi ikke bare de nye reglene for fastleggelse av maksimalpriser i borettslag, men også liberaliseringen av borettslagenes oppløsningsrett og adgangen til seksjonering av leiegårder til selveierleiligheter. I juni-nummeret av Sosialøkonomen imøtegår Michael Hoel noen av våre betraktninger og hevder at «boligprisene har allokeringsevirkninger». Såvidt vi kan se er imidlertid uenigheten mellom Hoel og oss ikke særlig stor hva angår allokeringsevirkningene av boligmarkedstiltakene. Hoel velger å legge vekten på de helt langsiktige virkningene kan være betydelige. Vi derimot, poengterte at allokeringsevirkningene selv på inntil ti års sikt sannsynligvis er svært beskjedne. Under alle omstendigheter var vi enige om at det er andre tiltak enn den nevnte deregulering av en liten del av den eksisterende boligmasse som er viktige for en effektivisering av ressursallokeringen. Vi tenker først

og fremst på den skattemessige behandlingen av boligene, men tror også det forhold at man på kredittmarkedet krever en langt raskere nedbetaling av boliglån enn boligen deprecieres, er et viktig moment i denne sammenheng.

I vår kommentar hevdet vi at den lave prisfølsomheten i boligmarkedet medfører at deregulering av små segmenter ville kunne gi tildels store prisvirkninger (f.eks. på boligbyggelagsleiligheter). I og med at boligprisene som regel direkte gjenspeiler boligens formuesverdi vil slike prisendringer representere store formuesomfordelinger mellom kohorter av boligeiende og boligsøkende. Hoel sier til dette at «så lenge en ikke selger sin bolig, er imidlertid formuesgevinsten ved økte boligtakster temmelig uinteressant». Her må vi bare konstatere at enigheten oss imellom opphører. For det første vil en slik formuesgevinst på sikt bli realisert ved arv. Og i den grad man flytter – som oftest av andre årsaker enn boligprisendringer – vil også formuesgevinsten være realiserbar. For det andre mener vi at deler av en slik formuesgevinst er realiserbar i kredittmarkedet. Dette kan skje dels ved at gamle lån på boligen eller gården gjøres gunstigere ved overgang til selveie og dels ved at man kan låne til vanlig forbruk med sikkerhet i bo-

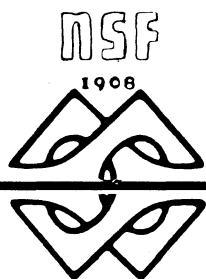
ligen – «låne på huset» som det heter. Eksistensen av slike lån er en av årsakene til at Norges Banks statistikk over «Utlån til boligformål» anses for lite troverdig. Vi innrømmer gjerne at vi ikke kan gi noe godt anslag for hvor stor andel av en formuesgevinst som er realiserbar gjennom kredittmarkedet på denne måten, men helt neglisjerbar er den neppe.

For det tredje vil vi hevde at selv en fullstendig urealisert formuesgevinst er av interesse. Dette fordi en bedret formuesposisjon i seg selv er fordelaktig ved den økte sikkerhet det gir for påkomne tilfelle.

Vi mener således at det er en rekke argumenter for at formuesgevinster ved deregulering av boligmarkedet bør interessere oss selv om denne gevinsten ikke umiddelbart i sin helhet kan realiseres uten ved salg av boligen. Denne diskusjonen går nok også i noen grad på hvorvidt formue er interessant i seg selv eller bare som én bestemt periodisering av inntekts- og forbruksstrømmer. Uten å ta noe klart standpunkt til dette, vil vi peke på at skillet mellom eier (formuende) og leier (forbrukende) i boligmarkedet har vært svært viktig for dannelsen av politiske interessegrupper. For Oslos del er dette grundig drøftet av Lars Gulbrandsen i flere arbeider.¹⁾ Han påpeker at historisk sett hadde man i

Oslo i stor grad sammenfall av interessefronter i boligmarkedet og i de politiske partiene. Den sosialdemokratiske boligpolitikken etter krigen under mottoet «alle skal eie sin egen bolig» har endret interessekonstellasjonene kraftig. Denne politikken har ført til at stadig fler vil tjene på en boligpolitikk med vekt på selveierens interesser; deriblant de gjeldende regler for boligbeskatning. Vi ser således at politiske prosesser knyttet til resultatet av en boligpolitikk med vekt på boligens formuesaspekt i neste omgang innsnevrer det politiske grunnlag for å føre en rasjonell boligpolitikk. Hadde man derimot ført en politikk med vekt på boligen som forbruksgode – slik som i Sverige – ville mulighetene for å la prisene spille en mer aktiv rolle i denne sektoren sannsynligvis vært større fordi det da ikke ville vært knyttet sterke formuesinteresser til boligen.

¹⁾ Se f.eks. L. Gulbrandsen: «Fra gårdeier til andelseier. Om framveksten av nye konfliktlinjer på boligmarkedet i Oslo.» Nordisk Tidsskrift för Politisk Ekonomi nr. 14 1983. Se også «Social Class, Social Democracy and State Policy» av G. Esbing-Andersen (Ph.D. avhandling ved University of Wisconsin, Madison, 1978) for en drøfting av forholdene i Sverige og Danmark.

Jubileumsfesten

I begynnelsen av oktober sender Norske Sosialøko-

nomers Forening ut invitasjon til jubileumsfesten til alle sine medlemmer. Festen skal holdes på KNA-hotellet den 12. november.

Den Norske Kroneorden

Den Norske Kroneorden ble stiftet for å belønne fortjenester av Sosialøkonomisk Samfund. Ordenens statutter ble vedtatt av foreningen 13. november 1928. Det er senere foretatt flere endringer, men her er det grunn til å nevne bare to. Da foreningen skiftet navn, ble initialene som preges på medaljen endret fra S.S. til N.S.F. Etter omorganiseringen av foreningen ble det også vedtatt at ordensutnevnelser skulle skje hvert femte år mot tidligere hvert annet år.

I henhold til § 2 i Statutt-

ene er «Ordenens herre og stormester(er) Den Norske Krone representert ved den storkorsinnehaver som til enhver tid har den lengste funksjonstid som sådan.»

Ordenen har tre grader, nemlig Storkors, Kommandør og Ridder. «I alminde- lighet kan ingen utnevnes til kommandør uten å ha vært ridder, eller til storkors uten å ha vært kommandør.» (§ 3).

§ 5

Ordenens insignier er følgende:

For storkors:

Et lite sølvkors med en norsk gull-tikrone i midten. Korset er festet på en grønn rosett i et grønt bånd, som bæres over brystet (fra høyre til venstre side). Korset har følgende inskripsjon

Den Norske Kroneorden blir delt ut i forbindelse med jubileumsfeiringen. De yngre av foreningens medlemmer har kanskje ikke

på baksiden: Norske Sosialøkonomers Forening, årstall og storkors.

For kommandør:

En norsk krone, blankslepet på myntsiden med følgende inskripsjon: N.S.F., årstall og kommandør. Bæres om halsen i grønt bånd.

For ridder:

En norsk halvkroner med samme utseende og tilsvarende inskripsjon som for kommandør. Bæres i grønt bånd på venstre side av brystet.

Ordenskapitlet består av samtlige storkors og kommandører, to riddere og to representanter for N.S.F.s styre.

Mens det tidligere ble arrangert spesielle krone-

den fulle innsikt i hva denne orden innebærer. Vi har derfor bedt Erik Botheim om å skrive litt om ordensreglene.

fester, blir ordenene nå utdelt som ledd i foreningens jubileumsfeiring.

Kronefestene var tidligere høydepunkter i sosialøkonomenes sosiale samvær med en aktiv engasjerende innsats fra Universitetets professorer og lærere. Ikke minst professor Wilhelm Keilhaus inspirerende ledelse av Ordenskapitlet og fornøyelige gjennomføring av ordenspromosjonen som Stormester huskes med glede av mange økonomer.

La oss gå inn for å holde denne 55 år lange tradisjonen vedlike. Vi vil håpe at de vita og devicer som blir de nydekorerte til del, vil holde tidligere nivå med hensyn til akademisk vidd og satire. Vel møtt den 12. november!

EBø

Høstkonferansen 1983

Norske Sosialøkonomers Forening arrangerer sin årlige høstkonferanse den 24. og 25. oktober på Grand Hotel, Oslo. Denne gang settes

SØKELYSET PÅ REGIONAL- OG DISTRIKTSPOLITIKKEN.

Bakgrunnen for Forenin-

gens valg av tema, har sammenheng med den interesse det er og vil bli for regionalpolitiske spørsmål i den samfunnsøkonomiske debatt. Flere større offentlige utredningsutvalg har eller vil i den nærmeste fremtid legge frem sine syn på viktige sider ved distriktsproblematikken. På konferansen vil vi bl.a. følge opp diskusjonen om de ensidige industristeder. Vi reiser spørsmålet om hvilken

rolle hjørnesteinsbedriften vil få i norsk distriktspolitikk i fremtiden.

Konferansen vil også sette søkelyset på overføringer til næringslivet, den såkalte næringsstøtte. Næringsstøtten er ofte gitt med distriktspolitisk begrunnelse. Det blir reist spørsmål om hvor effektiv virkemidlene i distriktspolitikken i dag er. Avslutningsvis diskuteres kravene til morgendagens distriktspolitikk.

Foreningen er overbevist om at de tema som konferansen tar opp vil ha bred interesse i samfunnet. Ikke bare for de organer sentralt og lokalt som er satt til å forvalte distriktspolitikken, men her vil også arbeids- og næringsliv få anledning til å høre om og diskutere hvilke distriktspolitiske rammebetingelser en tenker seg i fremtiden.

Se vedlagte program i tidsskriftet.

NYHETER I SAMFUNNSØKONOMI

3-binds læreverk

Av høyskolelektor Vidar Ringstad

Bind 1 «Mikro- og markedsøkonomi» foreligger.
Bind 2 «Makroøkonomiske emner» kommer i november.
Bind 3 «Økonomisk politikk» kommer våren 1984.

Alle bøkene inneholder rikelig med øvingsoppgaver, og det utarbeides løsningsforslag til hvert bind.

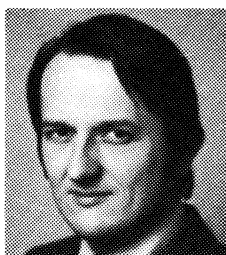
Stein Østre, Nordland Distrikthøgskole: «Norge er trolig det land hvor det i de senere år har vært utgitt det største antall mikroøkonomiske lærebøker, regnet pr. innbygger. Ikke alle bøker har vært like vellykket. Selv om det foreligger gode fremstillinger tror jeg Ringstads utmerker seg spesielt. Jeg vil våge den påstand at Ringstads bok vil bli foretrukket ved de fleste høyskoler. Man ser frem til å bruke en slik bok i undervisningen.»

«Aktuelle problemer i internasjonal økonomi»

Av forskningssjef Einar Hope

Denne boken bygger på en forskningsrapport fra senter for anvendt forskning ved Norges Handelshøyskole. Den er en studie av utviklingen i internasjonal økonomi på mellomlang og lang sikt, med hovedvekt på emnene: **stagflasjon, valuta- og betalingsproblemer** samt **internasjonale fordelingsproblemer**.

«Hvorfor monetarismen blir for enkel»

Av professor Arne Jon Isachsen

Forventningene er ikke innfridd, påstandene som ligger til grunn for «the monetary rule» er mindre holdbare idag enn i 1950 og 1960-årene. Likevel har den monetaristiske tankegangen vært nyttig for forståelsen av hvordan makroøkonomien fungerer, konkluderer forfatteren i denne boken. Hensikten er å drøfte det teoretiske og empiriske grunnlaget for monetaristenes anbefalinger. (Kommer i oktober.)

«Samfunnsstyring og økonomisk politikk»

Av studierektor Bjarne Ytterhus

Hensikten med denne boken er å gi leserne grunnlag for **forståelse og tolkning av samfunnsøkonomiske problemstillinger**, samt å gi innsikt i hvordan økonomiske og politiske tiltak virker inn på et lands økonomiske utvikling.

KONTAKT DIN BOKHANDEL ELLER SEND INN KUPONGEN

- _____ eksemplarer av «Mikro- og markedsøkonomi»
av Ringstad. ISBN 82-7037-207-2.
Pris kr. 198,-.
- _____ eksemplarer av «Makroøkonomiske emner»
av Ringstad. ISBN 82-7037-208-0.
Pris ca. kr. 200,- (november).
- _____ eksemplarer av tilhørende løsningsforslag
(bd. 1 kr. 68,-/bd. 2 ca. kr. 80,-).

- _____ eksemplarer av «Aktuelle problemer i internasjonal økonomi» av Einar Hope.
ISBN 82-7037-252-8. Pris kr. 128,-.
- _____ eksemplarer av «Hvorfor monetarismen blir for enkel»
av Arne Jon Isachsen (oktober).
ISBN 82-7037-245-7. Pris kr. 82,-.
- _____ eksemplarer av «Samfunnsstyring og økonomisk politikk» av Bjarne Ytterhus.
ISBN 82-7037-272-2. Pris kr. 96,-.

Navn: _____

Firma: _____

Adresse: _____

SENDES: Bedriftsøkonomens Forlag, Postboks 9049 Vaterland, Oslo 1. Tlf. 02-41 96 30.

Bedriftsøkonomens Forlag

Konkurranse og konsentrasjon

I artikkelens teoriavsnitt diskuteres nytten av konsentrasjonsmål i forbindelse med beskrivelsen av konkurranseforholdene i Norge. Konsentrasjonsmålene inngår i et mer omfattende opplegg for å finne bransjer som bør undersøkes nærmere ut fra et konkurransesynspunkt.

AV FØRSTEKONSULENT STEINAR TORP

Innledning

Prisdirektoratets kartellavdeling har utviklet en metode for utvelgelse av bransjer som bør kartlegges nærmere ut fra Prisdirektoratets målsettinger som konkurransemyndighet. Metoden innebærer at det i første omgang tas hensyn til konsentrasjonsforholdene i markedet, omsetningsverdien og til mulighetene for å kunne endre på eventuelle skjeve forhold. Ideen bak en slik systematisk bransjeutvelgelse er å sikre at pris- og konkurransemyndighetenes ressurser settes inn der de må antas å kaste mest av seg m.h.t. de oppgaver institusjonen skal ivareta.

Konkurranseforhold

Konkurranseforholdene i et marked defineres som de enkelte selgeres og kjøperes muligheter til å påvirke prisen varen omsettes for og andre transaksjonsvilkår i markedet. Begrepet faller sammen med begrepet markedsrett: selgere med store påvirkningsmuligheter har definisjonsmessig stor markedsrett. De har mulighet for å fastsette en for høy pris og omsette et mindre kvantum enn det som er samfunnsøkonomisk forsvarlig. Likeledes vil kjøpere med stor markedsrett kunne presse prisen under et samfunnsøkonomisk ønskelig nivå.

Konsentrasjonsmål

Med konsentrasjonsmål mener jeg tall som uttrykker konsentrasjonen av omsetningen av en gruppe produkter eller tjenester på ulike produserende eller distribuerende foretak. Målet antas å gi en indikasjon på konkurranseforholdene, selv om beslutningsenhetene i markedet ikke alltid er foretak. Ofte vil salgsorganer, konserner og andre overordnede organer fungere som beslutningsenheter. Konsentrasjonstall er beregnet av Statistisk Sentralbyrå (Byrået), etter oppdrag fra Prisdirektoratet.

Enkelte datamessige problemer drøftes og noen konsentrasjonsmål presenteres. Artikkelen avsluttes med en presentasjon av tallmateriale for industri, varehandel og bygge- og anleggsvirksomhet.

Bedrift/foretak

I Norges offisielle statistikk skilles det mellom *foretak* og *bedrift*. Mens bedriften betegner produksjonsenheten betegner foretaket den institusjonelle enhet som eier en eller flere bedrifter. Foretaket kan sies å være en «overbygning» over bedriften.

Konsentrasjon med hensyn til bedrifter betinger hvilke konkurranseforhold som kan oppnås dersom hver bedrift tilknyttes sin særskilte uavhengige beslutningsenhet. Konsentrasjonen med hensyn på foretak indikerer hvordan konkurranseforholdene faktisk er, ettersom foretaket står nærmere den enhet som tar beslutninger. Forhold som knytter foretak sammen og øker påvirkningsmulighetene, som f.eks. felles styreverv mellom foretak, eierfellesskap mellom foretak, konkurransebegrensende avtaler etc., gjør at konsentrasjonsmålene med hensyn på foretak utgjør en nedre grense for faktisk konsentrasjon fordi aktørene i markedet ofte er to eller flere foretak.

Sammenhengen mellom selgernes faktiske påvirkningsmuligheter og konsentrasjonen på selgersiden svekkes av tendenser til økt konsentrasjon på kjøpersiden som «svar på» økt konsentrasjon på salgsleddet. Konsentrasjonstallenes vesentligste oppgave er å gi en pekepinn om hvordan transaksjonsvilkårene fremkommer og om markedsrett utøves. Når konsentrasjonen er stor både på tilbydersiden og etterspørselssiden er det rimelig å anta at transaksjonsvilkårene fremkommer gjennom forhandlinger mellom selgere og kjøpere.

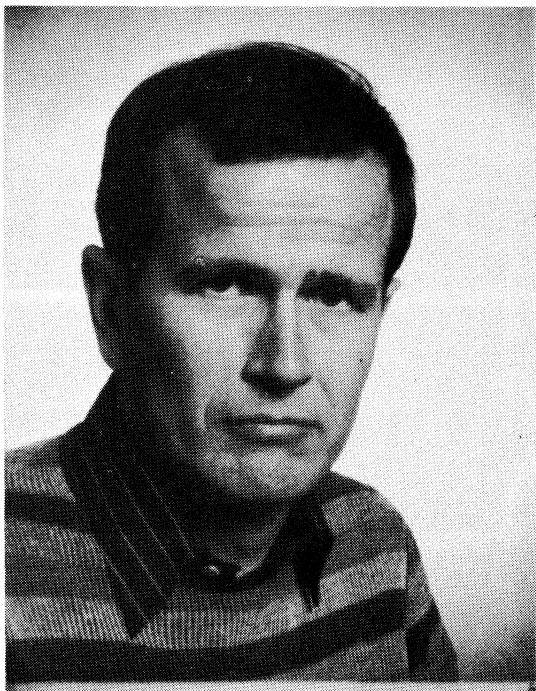
Ulike konsentrasjonsmål

Konsentrasjonen i et marked beskrives gjennom antall av og størrelsesulikheter mellom selgere og kjøpere. I konsentrasjonstallene ønsker vi å fange inn begge disse dimensjoner. Både for Norge og andre land har det vært brukt flere ulike formler for beskrivelse av konsentrasjonen. Den vanligste er *konsentrasjonsraten*, CRN. Formelen står for hvor stor andel av den økonomiske aktivitet som utøves av de N største enhetene. I Maktutredningen (1978) ble det utført beregninger for de 4 og 8 største foretakenes andel av produksjonen. For Prisdirektoratet har Byrået beregnet andeler for de 3, 4, 5, 8 og 10 største foretakene.

Konsentrasjonsraten registrerer bare en mindre del av de strukturtrekk i markedet som har betydning for konkurranseforholdene. To sektorer kan tenkes å vise samme andel for de N største foretakene, men konsentrasjonen og konkurranseforholdene vil sannsynligvis være forskjellig fordi konsentrasjonen både blant de N største og blant de øvrige foretakene er ulik i de to sektorene: I to sektorer svarer de fire største foretakene for 60% av omsetningen. I den ene svarer det største foretaket for 45% av totalomsetningen, mens de tre nest største svarer for 5% hver. I den andre sektoren svarer de fire største foretakene hver for 15%. Strukturen er for øvrig den samme i de to sektorene. Etter vår definisjon er konsentrasjonen størst i førstnevnte sektor, selv om det, utelukkende på grunnlag av de fire største foretakenes andel, er rimelig å slutte at konsentrasjonen er den samme. En fullstendig konsentrasjonsbeskrivelse omfatter konsentrasjonsrater for $N = 1, 2, \dots$ «Antall foretak i den aktuelle sektor». Når bare et mindre antall konsentrasjonsrater beregnes vil viktig informasjon om konsentrasjon kunne gå tapt.

Det er ingen allmenn enighet om hvilken formel som gir den beste beskrivelse av konsentrasjonen. Leslie Hannah og J. A. Kay drøfter i «Concentration in Modern Industry» (1977) hvilke egenskaper et konsentrasjonsmål bør ha, bl.a. at en ved hjelp av dette bør registrere økt konsentrasjon når et større foretak øker sin omsetning på bekostning av ett som er mindre.

Konsentrasjonsraten vil registrere en økning bare dersom omfordelingen skjer mellom ett av de N største foretakene og ett av de øvrige foretakene. De eneste konsentrasjonsmål som tilfredsstiller kravene kan iflg. forfatterne avledes av formelen (op. cit. s. 55):

Steinar Torp er siviløkonom fra Norges Handelshøyskole 1969 og cand. mag. fra Universitetet i Oslo 1976. Har vært markedsanalytiker i Norsk Brændselsolje A/S, sekretær i Skogindustriens Økonomiske Institutt og er nå førstekonsulent i Prisdirektoratets kartellavdeling.

$$(1) \quad n(\alpha) = \left(\sum_i S_i^\alpha \right)^{\frac{1}{1-\alpha}}, \quad \alpha > 0, \alpha \neq 1.$$

Størrelsen S_i betegner foretak i 's andel av produksjonen/omsetningen, $i = 1 \dots N$. N betegner tallet på foretak. Når foretakene er like store, dvs. når $S_i = 1/N$, $i = 1, \dots, N$, blir verdien lik N . Verdien øker når størrelsesulikheten mellom foretakene blir mindre. N er, ved N foretak i markedet, funksjonens maksimumsverdi. Ved bare ett foretak blir verdien lik 1. α er en konstant størrelse som angir hvor stor vekt som tillegges de større foretakene i forhold til de mindre. Desto større α -verdi, desto større vekt legges på de større selskapene. Når $\alpha \rightarrow 0$ nærmer indeksen seg antall foretak. Når $\alpha \rightarrow \infty$ nærmer indeksen seg den inverse av det største foretakets andel, dvs. $1/S_i$, hvor S_i er andelen for det største foretaket. Størrelsen på α har betydning for hvorledes ulike markeder rangeres i forhold til hverandre. Forfatterne går ikke særlig inn på hvordan en skal finne den α -verdi som avspeiler den betydning selgerstrukturen har for konkurranseforholdene. De anvendte α -verdier som lå mellom 0,6 og 2,5 ved en analyse av konsentrasjonen i britisk industri.

Den inverse av forannevnte indeks har verdier mellom 0 og 1. Verdien øker med konsentrasjonen. Den inverse funksjon, med $=2$, svarer til *Herfindahl-Hirschmans konsentrasjonsindeks* (HHI). Indeksen utgjør en veid sum av de enkelte foretaks andel av omsetningen/produksjonen. Vektene som anvendes er foretakenes andeler av produksjon eller omsetning. Formelen blir følgende:

$$(2) \quad HHI = \sum_i S_i^2 = \frac{1}{n(2)}$$

hvor S_i er foretak i 's produksjons- eller omsetningsandel. Indeksen får verdien 1 når ett foretak svarer for hele omsetningen og nærmer seg 0 når den blir fordelt på stadig flere foretak. Ved et bestemt antall foretak blir indeksen lavest når disse er like store. Målet avspeiler de to aspektene ved konsentrasjonen, nemlig både antall foretak og størrelsesulikheten mellom foretakene.

La oss tenke oss et marked med to like store foretak, dvs. hvor $S_1 = S_2 = 1/2$. Indeksverdien blir da $(1/2)^2 + (1/2)^2 = 1/2$. Dersom omsetningen fordeles på tre like store foretak, dvs. hvor $S_1 = S_2 = S_3 = 1/3$ blir verdien $(1/3)^2 + (1/3)^2 + (1/3)^2 = 1/3$.

Indeksen avspeiler m.a.o. at omsetningen i det andre tilfelle er fordelt på flere foretak. Dersom det ene av de to like store foretakene vokser på bekostning av det andre, f.eks. slik at det enes andel øker fra $1/2$ til $2/3$ mens det andres andel reduseres fra $1/2$ til $1/3$ økes indeksverdien fra $9/18$ til $10/18 = (2/3)^2 + (1/3)^2$. Indeksen avspeiler at forskjellen i størrelse har økt.

Kelly, jr. (1981) redegjør for de egenskaper Herfindahl-Hirschmans indeks har som konsentrasjonsmål.

Det viser seg at indeksen avhenger av den standardiserte spredningen (σ^2) for de enkelte foretaks andeler, hvor $\sigma^2 = [N^2/(N-1)] \cdot \sigma^2_{\text{og}} \sigma^2 = \text{var}(s_i)$ og antall foretak i markedet (N) etter følgende formel:

$$(3) \quad HHI = [(N-1) \cdot \sigma^2 + 1]/N.$$

Den standardiserte spredningen kan anta verdier mellom 0 og 1.

Det viser seg at $\frac{\delta HHI}{\delta N} < 0$ og at $\frac{\delta HHI}{\delta \sigma^2} > 0$. Når $N \rightarrow \infty$ vil $HHI \rightarrow \sigma^2$ og når $\sigma^2 \rightarrow 0$ vil $HHI \rightarrow 1/N$. Indeksen avspeiler m.a.o. både antall foretak (N) og størrelsesulikhett mellom foretakene (δ^2).

Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD) anbefaler medlemslandenes kartellmyndigheter å bruke flere mål samtidig ved konsentrasjonsbeskrivelser. Det hevdes fra det hold at flere mål til sammen gir et bedre bilde av konsentrasjonsforholdene enn hvert enkelt alene. Ett av målene som foreslås er *Gini-indeksen*. Etter min mening er dette et uegnet konsentrasjonsmål. Gini-indeksen måler skjevheten i en populasjon og får verdien 0 ved minimal skjevhet og verdien 1 ved maksimal skjevhet. Indeksen måler derfor bare en av de to dimensjoner som har betydning for konsentrasjonen. I grensetilfellet hvor alle foretak er like store får Gini-indeksen verdien 0, selv om det dreier seg om 10 eller 100 like store foretak. Herfindahl-Hirschmans indeks ville her gi verdien $\frac{1}{10}$ og $\frac{1}{100}$.

I det amerikanske Justisdepartementets nye retningslinjer for hvilke fusjoner som kan antas å bli utfordret rettslig av myndighetene inngår Herfindahl-Hirschmans indeks. Tidligere var hovedregelen at myndighetene ville godta en fusjon dersom denne ikke førte til at mer enn 75% av et marked ble dekket av de fire største selskapene. Bakgrunnen for endringen er behovet for et mål som avspeiler markedsstrukturen på en mer nyanisert måte (U.S. Department of Justice (1982)).

Delvis for å imøtekomme OECD's anbefalinger har vi fått beregnet både konsentrasjonsrater og Herfindahl-Hirschmans konsentrasjonsindeks.

Konsentrasjonen for industriprodukter

Konsentrasjonstallene for industri er beregnet for produktgrupper i samsvar med den offisielle gruppering. Tallene refererer derfor som regel ikke til «varer» i økonomisk forstand. Produktene grupperes etter foredlingsgrad og etter hvilke råstoffer de er laget av. Ofte vil derfor produkter fra samme gruppe ha ulike anvendelsesområder og produkter fra ulike grupper ha samme anvendelsesområde. Foretak som står nær hverandre med hensyn til råstoffer og foredlingsgrad må imidlertid antas å være potensielle konkurrenter. Det vil som regel være mindre kostnadskrevenne å omstille produksjonen til produkter som med hensyn til råstoffer og foredlingsgrad ligger nært opptil bedriftens eksisterende produksjon enn å foreta radikale endringer i produksjonen.

Vi ville likevel fått et mer korrekt bilde av konsentrasjonen i norsk industri dersom produktene hadde vært gruppert etter anvendelsesområder.

Konsentrasjonen på produsentleddet i Norge er en av flere faktorer som bestemmer norske produsenters markedsrett. Et annet viktig forhold er hvor utsatt norske produsenter er for konkurranse fra utlandet. Vi har valgt å anvende selvdekningsgraden som indikator for konkurranseutsatthet. Selvdekningsgraden angir hvor stor del av markedets omsetning som dekkes av produsenter i Norge. De norske produsenters markedsrett må antas å øke både som følge av økt konsentrasjon på produsentleddet og som følge av økt selvdekningsgrad. Selvdekningsgraden sier imidlertid intet om potensiell konkurranse fra utlandet, f.eks. faren for at utenlandske leverandører skal etablere seg på det norske marked. Potensiell konkurranse begrenser de innenlandske produsentenes markedsrett.

Konsentrasjonsnivået 1980

Industriproduksjon svarte i 1980 for ca. 15,4% av total verdiskapning her i landet. Næringens økonomiske betydning har vært fallende i siste halvdel av 70-årene.

Følgende tabell gir konsentrasjonstall for industriproduksjon i alt. De er beregnet på grunnlag av de enkelte foretaks verdimeslige andel av samlet industriproduksjon (eksklusive råolje og naturgass) ifølge Industristatistikens oppgaver.

H	CR 3	CR 4	CR 5	CR 8	CR 10
0,01	0,09	0,12	0,14	0,19	0,21

Konsentrasjonen kan dekomponeres i to elementer: foretakenes ulike størrelse og antall foretak. Dersom de aktuelle foretak hadde vært like store ville Herfindahls konsentrasjonsindeks ha vært ca. 0,00015, mens den var det ca. 66 dobbelte (avrunding gjør tallet usikkert). Eksempelvis var de 10 største foretakene ca. 141 ganger større enn gjennomsnittet for samtlige foretak.

Det er som regel vanskelig å sammenligne tall som forannevnte med publiserte tall fra andre land. Konsentrasjonsberegninger som har vært foretatt skiller seg fra hverandre både med hensyn til hva en måler konsentrasjonen av (omsetning, kapital, bearbeidingsverdi, sysselsetting m.v.) og med hensyn til konsentrasjonsmålene som brukes. I OECD's tidligere omtalte publikasjon er det gjengitt konsentrasjonstall for en rekke land. Tallene er imidlertid ofte vanskelige å jevnføre. For USA ble de 50 største foretaks andel av industriens bearbeidingsverdi oppgitt. Andelen var i 1976 24,4% (17% i 1947), dvs. ikke særlig større enn for de 10 største norske industriforetaks andel av produksjonen. Med utgangspunkt i disse data alene er det rimelig å anta at norske produsenter har større markedsrett på hjemmemarkedet enn amerikanske produsenter. Det norske marked er imidlertid mer åpent for utenlandsk konkurranse enn det amerikanske i den forstand at en større del av omsetningen på hjemmemarkedet dekkes ved import. Jeg har dessverre ikke funnet offisielle beregninger av importandeler for USA og Norge. Følgende skulle imidlertid gi en pekepinn om de respektive markeders åpenhet: I 1978 tilsvarte import av varer og tjenester 42% av Norges bruttonasjonalprodukt. For USA var det tilsvarende tall 8%.

Vi har ikke beregnet konsentrasjonstall for markedsandeler for norske produsenter slik det er gjort i Maktutredningen (op. cit., side 160). Vi har utviklet en formel med sikte på å beskrive de norske produsenters markedsrett på det norske marked. Formelen fremkommer ved å veie konsentrasjonen på produksjonssiden (HHI) med selvdekningsgraden (a) etter følgende formel:

$$(4) \quad \widehat{HHI} = a^2 \cdot HHI$$

hvor konsentrasjonsmålet er Herfindahls konsentrasjonsindeks. Tar vi utgangspunkt i konsentrasjonen målt med de N største foretakenes andel (CRN) blir formelen $\widehat{CRN} = a \cdot CRN$.

Selvdekningsgraden for industriprodukter kan på grunnlag av offisiell statistikk anslås til 0,55 (veid gjennomsnitt) i 1980. De 10 største industriforetakenes andel av totalomsetningen kan anslås til ca. 12%, når vi ser bort

fra foretakeres eventuelle import og antar at de ti største foretakenes eksportandel er den samme som for industri totalt. De 10 største industriforetakenes omsetning av industriprodukter på det norske marked kan da for 1980 anslås til 1,9 milliarder kroner i gjennomsnitt, fordi totalomsetningen av industriprodukter på det norske marked var ca. 166 milliarder kroner det året.

Veide og uveide gjennomsnittstall

Det enkelte foretak begrenser sin produksjon til et mindre antall av de produkttyper som industrien totalt fremstiller, og deres andel av totalproduksjonen i Norge varierer for de enkelte produkter. Bare 221 av 6 730 industriforetak oppga at de fremstilte produkter innen gruppe 39 og av disse var det bare 171 som oppga produksjon innen gruppe 3907 og 9 foretak innen gruppe 3907.400. Det faktiske antall foretak som produserte innen de enkelte gruppene er sannsynligvis noe høyere enn det som er angitt her, p.g.a. mangelfull spesifisering i enkelte bedrifters produksjonsoppgaver. Listene fra Byrået bygger på foretakenes primærdata, dvs. på den spesifisering bedriftene selv har gitt.

Antall foretak innen de ulike fire-sifrede produktgrupper, hvor norsk produksjon fant sted, lå mellom 1 og 511 foretak. Innen fire-sifrede produktgrupper er grupper med bare én produsent antallsmessig mest utbredt. Ca. 24% av gruppene hadde bare én produsent. Disse var gjennomgående små verdimessig og til sammen svarte de for bare 4,6% av produksjonsverdien i norsk industri. Sektorer med fire foretak var verdimessige dominerende, med 22,5% av produksjonsverdien. Disse produktgruppene utgjorde ca. 5% av produktgruppene. Sektorer med fire eller færre foretak svarte for 33% av norsk industriproduksjon i verdi.

Produktgrupper med lavere konsentrasjon synes generelt å ha lavere verdi pr. foretak og å ha en større totalverdi enn mer konsentrerte produktgrupper når vi sammenligner produktgrupper på samme spesifikasjonsnivå. Det veide gjennomsnitt for fire-sifrede produktgrupper (eksklusive råolje og naturgass) var for Herfindahls konsentrasjonsindeks 0,25 og det uveide gjennomsnitt 0,56. Maktutredningen fant også at sektorer med mindre produksjonsverdi var gjennomgående mer konsentrerte enn større sektorer. Utredningen bygget på tallmateriale for norsk industri 1966 og 1974.

Av plasshensyn begrenses her presentasjonen av de enkelte produktgrupper til fire. De representerer ulike ekstreme kombinasjoner av konsentrasjon på produsentleddet og selvdekningsgrad: Produktgruppe 8301, låser og hengellåser og deler dertil, var både sterkt konsentrert på produsentleddet ($HHI = 0,94$) og hadde høy selvdekningsgrad ($a = 0,52$). For denne gruppen får vi $\widehat{HHI} = 0,52^2$, $0,94 = 0,254$. Produktgruppe 6402 fottøy med yttersåler av lær, kunstlær, gummi eller plast, var både lite konsentrert (0,06) og hadde lav selvdekningsgrad (0,20), dvs. $\widehat{HHI} = 0,002$. Produktgruppe 2904, acykliske alkoholer og deres halogen-, sulfo-, nitro- og nitrosoderivater, hadde høy konsentrasjon (0,85) og lav selvdekningsgrad (0,28), dvs. $\widehat{HHI} = 0,067$. Produktgruppe 1513, margarin, kunstsmult og annet tilberedt spisefett, hadde lav konsentrasjon (0,10) og høy selvdekningsgrad (1,00), dvs. $\widehat{HHI} = 0,10$. (Vi ser i denne sammenheng bort fra

avtaler og ordninger av konkurranseregulerende art. Ved en nærmere kartlegging av produktgruppene vil vi ofte finne slike. Det finnes f.eks. et felles salgskontor for margarinfabrikker som til sammen dekker ca. 75% av den samlede margarinproduksjon i Norge.) De viste eksemplene er valgt ut blant produktgrupper Byrået har gitt oss tall for. Vi har innhentet oppgaver direkte fra enkeltforetak og funnet produktgrupper som er mer ekstreme enn de ovennevnte.

Konsentrasjonsutviklingen

Det viser seg at konsentrasjonen av norsk produksjon var ubetydelig høyere i 1980 enn i 1971, målt med Herfindahls konsentrasjonsindeks. For fire-sifrede produktgrupper økte den gjennomsnittlige veide konsentrasjon fra 0,23 til 0,25 mens det uveide konsentrasjon økte fra 0,53 til 0,56. De enkelte produktgruppers totale produksjonsverdi er brukt som vektor.

I Maktutredningen fremkom tall for de fire og åtte største foretaks andel. Den fant at konsentrasjonen hadde økt i perioden 1966–1974. Sammenligner vi med tilsvarende tall for 1975 og 1980 vil vi finne at konsentrasjonen økte noe sammenliknet med 1974. I 1974 var det uveide gjennomsnittet for de fire største foretakenes andel av produksjonen 85% og i 1980 87%.

Varehandel

Varehandel omfatter salg av innkjøpte varer. Den offisielle statistikken regner industri- og andre produksjonsbedrifters salg av egne produkter som et naturlig ledd i produksjonsvirksomheten og produsentenes direkte salg til konsument blir ikke regnet med i varehandelsstatistikken. Industriforetakenes salg av handelsvarer blir regnet med i varehandelsstatistikken når denne omsetning er over en viss størrelse. Varehandel omfatter importert for videre salg og innkjøp fra norske produsenter for videre salg. Byrået har beregnet konsentrasjonstall for ulike næringssektorer innen engros- og detaljhandel. I tilfeller hvor en stor del av omsetningen skjer direkte fra produsent til detaljist (som f.eks. for dagligvarer) vil engroshandelstallene ikke gi et dekkende bilde av konsentrasjonen på selgersiden og av engroshandelens betydning for prisforholdene for de varer som omsettes.

Konsentrasjonsnivået 1980

Varehandelen svarte, ifølge NOS: Nasjonalregnskap 1970–1981 for ca. 12,7% av bruttonasjonalproduktet i 1980. Ifølge Bedriftstelingen for 1974 utgjorde bearbeidingsverdien i engroshandel 61% av varehandelens totale bearbeidingsverdi.

Varehandelsstatistikken omfatter i prinsippet alle bedrifter som har vært i drift i vedkommende år. I 1980 var det 46 625 bedrifter med en samlet sysselsetting på 229 365. Engroshandel og agenturhandel (næringsområdet 61) består av 38 fem-sifrede næringsundergrupper. Tabell 1 viser hvorledes de er fordelt, men hensyn til konsentrasjon, målt med Herfindahls konsentrasjonsindeks (HHI):

Tabell 1: Næringsundergrupper i engroshandelen fordelt etter konsentrasjon. (HHI)

	0 – 1.00	0 – 0.10	0.11 – 0.20	0.21 – 0.30	0.31 – 0.40	0.41 – 0.50	0.51 – 1.00
Konsentrasjon							
Antall sektorer	38	28	7	1	1	1	0

Konsentrasjonen lå mellom 0,01 (bl.a. gruppe 61222-engroshandel med trelast og byggevarer av tre) og 0,41 (gruppe 61113-engroshandel med korn og mel). Det uveide gjennomsnitt, eksklusive engroshandel med råolje og naturgass (gruppe 61215), var 0,085. Det veide gjennomsnitt var 0,078. Disse konsentrasjonstall ligger betydelig under det nivå vi fant for produksjonen innen fire-sifrede produktgrupper, hvor det uveide gjennomsnitt var 0,56. Hver av engroshandelens næringsundergrupper omfatter omsetning av gjennomsnittlig minst ca. 17 produktgrupper, og det er rimelig å anta at det innenfor de ulike næringsundergrupper forekommer en betydelig spesialisering med hensyn til omsatt produkt og at markedet produsent/grossist er mer balansert. Sammenligner vi tall for total industriproduksjon med tall for engroshandel totalt vil vi nemlig finne større likhet i konsentrasjonsnivået mellom selger- og kjøpersiden. Mens f.eks. de 10 største industriforetakene utenom råolje- og gassfremstilling svarte for 21% av vareproduksjonen svarte de 10 største engroshandelsforetakene for ca.

16% av den samlede grossistomsetningen. Det er umulig, ut fra den foreliggende offisielle statistikk, å si noe om balanseforholdene på høyere spesifikasjonsnivå.

Konsentrasjonsnivået er betydelig lavere i detaljhandel enn i engroshandel. De ti største detaljforetakene svarte for 8% av detaljhandelens totalomsetning, mens det tilsvarende tall innen engroshandelen var 16%. Når det gjelder fem-sifret næringsgruppe svarte de 10 største foretakene innen detaljhandel for i gjennomsnitt ca. 20% av omsetningen (sektor), mens tilsvarende tall for engroshandelen var 54%. Ulikhetene i konsentrasjonen kan dels forklares ved forskjeller i foretaksstørrelse. Bearbeidingsverdien pr. bedrift var i 1974 6,5 ganger så stor i engroshandel som i detaljhandel.

Endring i konsentrasjonsnivå

Den formelle konsentrasjon var i engroshandel (utenom engroshandel med råolje og naturgass) gjennomsnittlig den samme i 1972 og 1980. Herfindahls konsentrasjonsindeks var for de enkelte sektorer henholdsvis 0,080 og 0,085 i uveid gjennomsnitt. De 10 største foretakene svarte gjennomsnittlig for henholdsvis 54,5 og 53,9% av omsetningen. Målt med Herfindahls konsentrasjonsindeks økte konsentrasjonen i 13 sektorer, var uendret i 8 sektorer og ble redusert i 16 sektorer.

Innen detaljhandel har det likeledes ikke skjedd store gjennomsnittlige endringer. De uveide gjennomsnitt for

Tabell 2: Konsentrasjon i engroshandel 1972 og 1980 målt med Herfindahls konsentrasjonsindeks. (HHI)

Næring	1980	1972
61111 Engroshandel med kolonialvarer	0.07	0.06
61112 Engroshandel med smør, ost og egg	0.39	0.48
61113 Engroshandel med korn og mjøl	0.41	0.28
61114 Engroshandel med kjøtt og kjøttvarer	0.20	0.22
61115 Engroshandel med fisk og fiskevarer	0.06	0.07
61116 Engroshandel med poteter, grønnsaker og frukt	0.06	0.07
61119 Engroshandel med andre nærings- og nytelsesmidler	0.25	0.14
61121 Engroshandel med skotøy	0.05	0.07
61129 Engroshandel med andre beklednings- og tekstilvarer	0.02	0.03
61131 Engroshandel med radio og fjernsynsmottakere	0.12	0.20
61132 Engroshandel med husholdningsapparater og belysningsutstyr	0.04	0.05
61139 Engroshandel med annet innbo	0.02	0.02
61191 Engroshandel med sykepleie- og apotekervarer, kosmetikk og toalettartikler	0.16	0.11
61192 Engroshandel med varer for sport og fritidssysler	0.04	0.05
61199 Engroshandel med andre konsumvarer	0.01	0.01
61211 Engroshandel med fôr, gjødning og såvarer	0.14	0.14
61212 Engroshandel med metaller og kjemikalier	0.10	0.05
61213 Engroshandel med jern og stål	0.06	0.06
61214 Engroshandel med papir	0.06	0.03
61219 Engroshandel med andre råvarer	0.04	0.05
61221 Engroshandel med jernvarer	0.07	0.12
61222 Engroshandel med trelast og byggevarer av tre	0.01	0.02
61223 Engroshandel med rør- og sanitærartikler	0.05	0.04
61224 Engroshandel med maling og lakk	0.11	0.06
61229 Engroshandel med andre byggevarer	0.02	0.01
61231 Engroshandel med maskiner og utstyr for jord- og skogbruk	0.05	0.08
61232 Engroshandel med maskiner og utstyr for bergverksdrift, industri og bygge- og anleggsvirksomhet	0.01	0.02
61233 Engroshandel med maskiner og materiell for kraftproduksjon og installasjon	0.08	0.08
61234 Engroshandel med skipsutstyr og fiskeredskaper	0.04	0.02
61235 Engroshandel med maskiner og utstyr for kontor og butikk	0.02	0.02
61239 Engroshandel med maskiner og utstyr ikke nevnt annet sted	0.01	0.02
61310 Engroshandel med motorkjøretøyer	0.04	0.05
61320 Engroshandel med brensel og drivstoff	0.19	0.15
61410 Agenturhandel med nærings- og nytelsesmidler	0.09	0.05
61420 Agenturhandel med beklednings- og tekstilvarer	0.01	0.01
61430 Agenturhandel med konsumvarer ellers	0.03	0.02
61490 Agenturhandel ellers	0.01	0.01
61– Uveid gjennomsnitt	0.09	0.08

Tabell 3: Konsentrasjon i detaljhandel 1972 og 1980 målt med de ti største foretakenes omsetningsandel (CR 10)

Næring	1980	1972
62100 Varehushandel	0.42	0.60
62210 Landhandel	0.04	0.04
62220 Kolonialvarehandel	0.10	0.10
62230 Detaljhandel med kjøtt og kjøttvarer	0.16	0.13
62240 Detaljhandel med fisk og vilt	0.24	0.12
62250 Detaljhandel med bakervarer	0.29	0.27
62260 Detaljhandel med tobakk, sjokolade, frukt og iskrem	0.20	0.26
62270 Detaljhandel med vin og brennevin	1.00	1.00
62290 Detaljhandel med nærings- og nytelsesmidler ellers	0.16	0.20
62310 Detaljhandel med skotøy	0.13	0.10
62320 Detaljhandel med herrekonfeksjon	0.19	0.14
62330 Detaljhandel med damekonfeksjon	0.21	0.17
62340 Detaljhandel med garn og trikotasje	0.09	0.14
62350 Detaljhandel med utstyrsvarer	0.33	0.35
62390 Detaljhandel med beklednings- og tekstilvarer ellers	0.17	0.17
62410 Detaljhandel med møbler og tepper	0.18	0.13
62420 Detaljhandel med radio, fjernsyn, lamper og elektriske husholdningsapparater	0.12	0.15
62490 Detaljhandel med innbo ellers	0.21	0.34
62510 Detaljhandel med jernvarer og kjøkkenutstyr	0.21	0.27
62520 Detaljhandel med maling og lakk	0.15	0.13
62530 Detaljhandel med sportsutstyr	0.13	0.17
62540 Detaljhandel med glass og steintøy	0.29	0.20
62610 Detaljhandel med ur, optiske artikler og fotoartikler	0.10	0.14
62620 Detaljhandel med musikkinstrumenter	0.29	0.31
62630 Detaljhandel med gull- og sølvvarer	0.16	0.14
62710 Detaljhandel med motorkjøretøyer, deler og rekvisita	0.11	0.13
62720 Detaljhandel med bensin og smøreoljer	0.05	0.05
62910 Detaljhandel med bøker og papir	0.18	0.16
62920 Detaljhandel med sykepleie- og apotekervarer	0.10	0.11
62930 Detaljhandel med kosmetikk	0.11	0.22
62940 Detaljhandel med blomster og planter	0.13	0.18
62950 Detaljhandel med brensel	0.21	0.27
62990 Detaljhandel med varer ikke nevnt annet sted	0.25	0.28
62- Uveid gjennomsnitt	0.20	0.22

de 10 største foretakenes andel var i 1972 21,7% og 20,3% i 1980. Innen 11 sektorer økte konsentrasjonen, innen 5 var den uendret og innen 17 sektorer ble konsentrasjonen redusert.

Tabell 2 viser Herfindahls konsentrasjonstall for 1972 og 1980 innen engroshandel. Tabell 3 viser konsentrasjonen i detaljhandel i 1972 og 1980, målt med de 10 største foretakenes omsetningsandel.

Bygge- og anleggsvirksomhet

Som bygge- og anleggsvirksomhet regner Byrådet all virksomhet som direkte er knyttet til oppføring, forandring, vedlikehold (bortsett fra daglig stell og pass) og riving av bygninger og virksomhet knyttet til bygging og reparasjon av anlegg.

Konsentrasjonsnivået 1980

Ifølge NOS: Nasjonalregnskap 1970–1981 var næringsens bruttoprodukt ca. 19,2 milliarder kroner i 1980, hvor boring etter olje og gass svarte for ca. 1,6 milliarder kroner.

Prisdirektoratet har mottatt konsentrasjonstall for private foretak beregnet på grunnlag av oppgaver for store private bedrifter. Produksjonen i private bedrifter svarte i 1980 for ca. 80% av næringsens produksjonsverdi. I privat sektor svarte produksjonen i store foretak for ca. 75% av

produksjonsverdien. Våre tall skulle derfor bare dekke ca. 60% av næringen. For å få et mer korrekt bilde av konsentrasjonsforholdene blant alle foretak i privat sektor har jeg justert Byråets tall i samsvar med følgende eksempel:

Innen sektor 50122-rørleggerarbeid hadde samtlige private bedrifter en bruttoproduksjonsverdi på 2 443 millioner kroner, mens store bedrifter hadde en tilsvarende verdi på 1 482 millioner kroner. De 10 største foretakene svarte for 26% av produksjonsverdien for store bedrifter. Andelen for samtlige private bedrifter skulle da bli $16\% = 26\% \times 1482:2443$.

Rangeringen av de ulike sektorer fra mest konsentrert til minst konsentrert endres som følge av korrigeringen. Mest konsentrert var sektor 50210-alminnelig anleggsvirksomhet, hvor de 10 største foretak svarte for 78% av produksjonsverdien. Minst konsentrert var sektor 50124-maler- og tapetsererarbeid, hvor de 10 største foretakene svarte for 13% av produksjonsverdien. Det korrigerte uveide gjennomsnitt av de ulike næringsundergruppene var 32% for de 10 største foretakene. Ser vi på bygge- og anleggsvirksomhet (eksklusive oljeboring) under ett, vil vi finne at de 10 største foretakene svarte for ca. 18% av produksjonen (den ukorrigerte verdi var 24%). Konsentrasjonen innen sektor 5023-oljeboring, ligger noe høyere enn gjennomsnittet for næringen for øvrig. Herfindahls konsentrasjonsindeks var 0,042 og de 10 største foretakene svarte for 54% av produksjonsverdien.

Sammenligning med tidligere år

I motsetning til industrien synes bygge- og anleggsvirksomhet å ha gjennomgått en markert konsentrasjonsøkning i løpet av 1970-årene. Tabell 4 viser Herfindahls indeks beregnet for ulike næringsundergrupper i 1972, 1978 og 1980. Tallene er beregnet på grunnlag av oppgaver for private bedrifter med minst 10 sysselsatte og omfatter bare konsentrasjonen for disse (store) bedrifters produksjon.

Tabell 4. Herfindahls konsentrasjonsindeks for næringsundergrupper. Ukorrigerte tall. Privat sektor.

	1972	1978	1980
50110 Oppføring av bygninger	0.01	0.01	0.01
50121 Blikkenslagerarbeid	0.04	0.03	0.07
50122 Rørleggerarbeid	0.01	0.01	0.01
50123 Elektrisk installasjonsarbeid	0.04	0.04	0.03
50124 Maler- og tapetsererarbeid	0.01	0.02	0.01
50125 Glassmesterarbeid	0.07	0.07	0.09
50129 Annet byggearbeid	0.06	0.06	0.07
50210 Alminnelig anleggsvirksomhet	0.07	0.09	0.10
50220 Graving, sprengning og annet grunnarbeid	0.03	0.02	0.02
Uveid gjennomsnitt	0.038	0.039	0.046
Veid gjennomsnitt	0.026	0.032	0.036

Av de ni sektorene var konsentrasjonen i 1980 sammenlignet med Konsentrasjonen i 1972 høyere i fire, uendret i tre og lavere i to. Både veid og uveid gjennomsnitt økte. Det veide gjennomsnitt var både i 1972, 1978 og 1980 høyere enn det uveide. De største foretakenes

andel av totalproduksjonen innen hele næringen viser også økning. F.eks. svarte de ti største foretakene for 19% av næringens total-produksjon i 1972 og for 24% i 1980.

Tabell 5 gjengir konsentrasjonsrater for de tre årene.

Tabell 5: Total konsentrasjon for bygge- og anleggsvirksomhet utenom oljeboring. Privat sektor.

	1972	1978	1980
CR 3	0.10	0.12	0.13
CR 4	0.12	0.15	0.15
CR 10	0.19	0.22	0.24

Avslutning

Konsentrasjonstallene er ment å være ett av flere hjelpemidler til å finne frem til markeder av interesse for konkurransemyndighetene. De danner sammen med andre tall grunnlaget for en første sortering av produktgrupper. I tillegg til å gå veien om direkte opplysninger om produktgruppene arbeider vi med et opplegg hvor vi gjennom regnskapstall for storforetak og kartellforetak prøver å finne interessante markeder.

REFERANSER:

1. Hannah, Leslie & J. A. Kay (1977): Concentration in Modern Industry, Cambridge og Oxford.
2. NOU 1978:33: Om konsentrasjon og marknadsmakt, Universitetsforlaget.
3. Concentration and Competition Policy (1979): Report of the Committee of Experts on Restrictive Business Practices, OECD.
4. Kelly, William A., jr. (1981): A Generalized Interpretation of the Herfindahl-indeks, Southern Economic Journal.
5. U.S. Department of Justice (juni 1982): Merger Guidelines.

Den norske valutakurven 1979–1982

Formålet med denne artikkelen er å beskrive enkelte trekk ved den norske valutakurven. Valutakurven som ble opprettet i 1978 besto av 12 valutaer og disse ble tildelt vekter som reflekterte andelen av handelen mellom Norge og de respektive valutiland. I artikkelen vil vi drøfte nærmere hvilke konsekvenser en appresiering av en av kurvvalutaene får for den norske kronen. Vi skal

spesielt vise at dersom denne appresieringen vedvarer, vil valutaens betydning i kurven bli større enn dens vekt tilsier. Dette vil igjen få konsekvenser for den norske kronens verdi overfor alle kurvvalutaer. Avslutningsvis vil vi også komme med et par forslag som vil kunne bedre den måten valutakurven fungerer på i dag.

AV FORSKNINGSASSISTENT HALI EDISON	OG	UNIVERSITETSLEKTOR ERLING VÅRDAL
---------------------------------------	----	-------------------------------------

1. Bakgrunn

Et av kjennetegnene ved verdensøkonomien siden begynnelsen av 70-tallet har vært flytende hovedvalutaer. Små åpne økonomier som har valgt ikke å la sin egen valuta (hjemlandsvaluta) flyte, har måttet knytte denne til en eller flere utenlandske valutaer. For den norske kronens vedkommende var den i perioden 1972–1978 knyttet til en del sentrale europeiske valutaer gjennom den såkalte «valutaslangen». Gjennom denne perioden appresierte «slangevalutaene», spesielt tyske mark, overfor viktige valutaer som amerikanske dollar og britiske pund. Det appresieringspress den norske krone derfor var utsatt for ble angitt som den viktigste grunn for at Norge brøt ut av dette valutasamarbeidet.

Siden 1978 har en i Norge hatt et valutakurvsystem, dvs. at den norske krone er forsøkt stabilisert i forhold til mange valutaer gjennom en valutakurvindeks. Kurvindeksen, som er et veiet gjennomsnitt av valutaene som inngår i valutakurven, forsøkes således å holdes konstant.

I valutakurven som ble opprettet i 1978 var det inkludert 12 valutaer. Disse ble tildelt vekter som reflekterte andelen av handelen mellom Norge og de respektive valutiland. Fra 1978 til 1981 var valutamarkedene stort sett stabile. Den siste tiden har derimot vært preget av at den amerikanske dollar har appresiert internasjonalt, spesielt overfor valutaer som er knyttet til det europeiske valutasystem, EMS. Siden amerikanske dollar hadde en relativ høy vekt i den norske valutakurven, innebar dette at også den norske kronen ble utsatt for et visst appresieringspress mot EMS-valutaene. Dette var åpenbart en viktig grunn for at norske myndigheter i august 1982 reduserte vekten for amerikanske dollar og økte vekten

for de andre valutaene tilsvarende. Den norske kronen ble også nedskrevet med 3% en måned senere ved at de såkalte basiskursene økte med 3%.

I det neste avsnittet skal vi gi en kort innføring i valutakurvsystemet. Vi skal spesielt beskrive et par kjennetegn ved den norske valutakurven. I avsnitt 3 skal vi drøfte mer inngående hvilke virkninger det vil få for den norske kronen om en av valutaene i kurven, for eksempel amerikanske dollar, appresierer mot andre valutaer. Disse virkningene vil åpenbart være avhengige av den vekt som er knyttet til amerikanske dollar. Dersom amerikanske dollar er tillagt all vekt; dvs. norske kroner holdes fast overfor dollar, er det klart at en dollarappresiering overfor andre valutaer vil slå ut i en identisk kroneappresiering overfor de samme valutaene. En mindre dollarvekt vil bety en lavere kroneappresiering, men nå med en kompenserende kronedepresiering overfor dollar. I den valutakurven som ble opprettet i 1978 hadde amerikanske dollar en vekt på 0,25. En skulle da vente at en appresiering av amerikansk dollar overfor andre valutaer på 1% ville slå ut i en kroneappresiering på 0,25% overfor disse valutaene og en kronedepresiering overfor dollar på 0,75%. Som vi skal vise i avsnitt 3 er dette ikke nødvendigvis riktig. Slik den norske valutakurven virker vil nemlig en kurvvaluta som appresierer internasjonalt få økt betydning i kurven; dvs. at den tilhørende kronedepresiering overfor denne valutaen blir mindre enn den valutaens vekt i kurven tilsier.

Etter at valutakurvsystemer ble innført av flere land på 1970-tallet er slike systemer også blitt behandlet i den økonomiske litteraturen. Vi vil her bare henvise til to artikler som gir en grundig innføring i området, nemlig Branson og Katseli-Papaefstratiou (1980) og Flanders og Helpman (1979).

2. Valutakurvindeksen

Som nevnt innledningsvis er en valutakurvindeks et veiet gjennomsnitt av valutaene som inngår i valutakurven, og vektene som brukes skal vi i det følgende

betegne W_j , $j = 1, 2, \dots, m$. Vi krever altså at disse vektene summeres til 1,

$$\sum_1^m W_j = 1, \\ W_j > 0, j = 1, 2, \dots, m.$$

De enkelte lands vektor i den gamle valutakurven, W_j^G , var basert på landenes andel av norsk utenrikshandel (import + eksport). Disse vektene har vi, til liks med vektene i den nye valutakurven, W_j^N , ført inn i tabell 1. De nye vektene er regnet ut ved bare å ta hensyn til de bearbejdede eksportvarer. Imidlertid reflekterer de nye vektene ikke bare eksporten mellom Norge og de respektive land i valutakurven, men også eksportvarenes konkurranseforhold på tredjelandsmarkeder. Vi skal videre betegne antall enheter av valuta i som på tidspunkt t kjøper en enhet av valuta j som $P_j^i(t)$. I den norske

Hali Edison tok Ph.D. ved London School of Economics i 1982. Hun har arbeidet med internasjonale finansieringsspmå og er nå forskningsassistent ved Federal Reserve System, International Finance Division.

Erling Vårdal er lic. NHH fra 1977. Han har arbeidet med anvendt makroteori, og er ansatt som universitetslektor ved Institutt for økonomi ved Universitetet i Bergen.

valutakurvindeksen sees valutakursene i norske kroner, $P_j^{NK}(t)$, i forhold til de såkalte basiskurser, $P_j^{NK}(0)$, og disse har vi også oppgitt i tabell 1.

Mer presist er *valutakurvindeksen* (på tidspunkt t) definert som et veiet aritmetisk gjennomsnitt av de norske valutakursene, $P_j^{NK}(t)$, relativt til de i basisåret, $P_j^{NK}(0)$, dvs.

$$(1) I^{NK}(t; W) = \sum_1^m W_j (P_j^{NK}(t) / P_j^{NK}(0))$$

hvor $I^{NK}(t; W)$ symboliserer valutakurvindeksen på tidspunkt t og W brukes som et symbol for vektene ($W_1, W_2, \dots, W_m$).

(1) kan videre omskrives til

$$I^{NK}(t; W) = \sum_1^m (W_j / P_j^{NK}(0)) P_j^{NK}(t)$$

Slik vi nå har omhandlet vektene og valutakurvindeksen er disse oppgitt i ubenevnte enheter. Dersom vi imidlertid oppgir vektene i kroner kan vekten W_j tolkes som kroneverdien av valuta j i valutakurven. $W_j / P_j^{NK}(0)$ er således antall enheter av valuta j i valutakurven, en størrelse vi skal kalle V_j . *Valutakurven* består altså av valutamengdene ($V_1, V_2, \dots, V_m$), og valutakurvindeksen kan skrives som

$$(2) I^{NK}(t; W) = \sum_1^m V_j P_j^{NK}(t),$$

dvs. at valutakurvindeksen på tidspunkt t kan tolkes som verdien av valutakurven målt i norske kroner på samme tidspunkt.

I tabell 1 har vi oppgitt antall enheter for valutaene både i den gamle (V_j^G) og den nye valutakurven (V_j^N)¹⁾. Sammenligner vi disse to valutakurvener ser vi at spesielt EMS-valutaene franske franc og italienske lire har fått styrket sin posisjon i kurven, mens det har skjedd en svekkelse først og fremst for dollar, men også for svenske kroner. Ut fra ovenstående ligning (2) følger det også at dersom den norske krone depresierer overfor de andre valutaene i valutakurven vil valutakurvindeksen øke i verdi.

Verdien av valutakurven målt i en annen valuta i er videre lik

$$(3) I^i(t; W) = \sum_1^m V_j P_j^i(t).$$

Dersom det ikke er muligheter for å oppnå gevinster ved arbitragehandel i valutamarkedene, dvs.

$$(4) P_j^k(t) = P_i^k P_j^i(t) \\ \text{for alle } i, j \text{ og } k,$$

vil vi også ha følgende sammenheng mellom valutakurven målt i kroner, $I^{NK}(t; W)$, og målt i valuta i , $I^i(t; W)$:

$$(5) I^{NK}(t; W) = P_i^{NK}(t) I^i(t; W).$$

I nedenstående tabell 2 har vi ført inn utviklingen av den gamle valutakurven målt i kroner, $I^{NK}(t; W^G)$, og målt i amerikanske dollar, $I^{UD}(t; W^G)$. Vi legger spesielt merke til den appresiering som en har hatt for dollar: Fra 3.

¹⁾ Dersom valutakurvindeksen blir holdt konstant, som formålet er med et valutakurvsystem, vil valutakurven være verdifast overfor norske kroner.

Tabell 1: Den norske valutakurven

			Gammel valutakurv			Ny valutakurv		
			vekt	basis-kurs	valuta-enheter	vekt	basis-kurs	valuta-enheter
			n_j^G	$P_j^{NK}(0)$	$100 V_j^G$	W_j^N	$P_j^{NK}(0)$	$100 V_j^N$
Vesttyske mark	DM	0,14	2,6329	5,32	0,177	2,7145	6,52	
Svenske kroner	SK	0,18	1,1843	15,20	0,150	1,2210	12,29	
Britiske pund	BP	0,13	10,20	1,27	0,147	10,516	1,40	
Amerikanske dollar	UD	0,25	5,2555	4,76	0,110	5,4184	2,03	
Franske franc	FF	0,04	1,2091	3,31	0,092	1,2466	7,38	
Danske kroner	DK	0,07	0,9562	7,32	0,068	0,9858	6,90	
Japanske yen	JY	0,06	0,02789	215,13	0,060	0,02875	208,70	
Nederlandske gylde	NG	0,04	2,4306	1,65	0,046	2,5059	1,84	
Canadiske dollar	CD	—	—	—	0,036	4,7550	0,76	
Italienske lire	IL	0,02	0,00629	317,97	0,033	0,00648	509,26	
Finske mark	FM	0,03	1,2809	2,34	0,030	1,3206	2,27	
Belgiske francs	BF	0,02	0,1673	11,95	0,024	0,1725	13,91	
Østerrikske schilling	AS	—	—	—	0,015	0,3765	3,98	
Sveitsiske francs	CF	0,02	3,1554	0,63	0,012	3,2532	0,37	

Kilde: De to første kolonnene er hentet fra Spildrejorde (1981), side 5, mens opplysningene i fjerde og femte kolonne er tatt fra Penger og Kreditt (1982), sidene 212 og 214.

kvartal 1980 til 2. kvartal 1982 sank «dollarindeksen» med ca. 22%. Ifølge tabellen deprimerte også den norske krone med ca. 28% overfor amerikanske dollar i det samme tidsrom.

3. Konsekvenser av at intervensjons-valutaen deprimere/appresierer overfor andre valutaer i valutakurven

Siden Norge er en liten åpen økonomi vil dens valutaiske disposisjoner ikke påvirke de utenlandske valutakursene $P_j^i(t)$, $i, j \neq NK$. Dette innebærer at dersom en av hjemlandsvalutakursene er bestemt, si $P_1^{NK}(t)$, vil de andre hjemlandsvalutakursene følge automatisk. Resultatet følger direkte fra forutsetning (4), dvs.

$$(6) P_j^{NK}(t) = P_1^{NK}(t) P_j^1(t), \\ j = 2, \dots, m.$$

For å stabilisere valutakurvindeksen er det altså tilstrekkelig for den monetære myndighet å intervensjonere overfor bare en valuta (se (5)). Vi skal i det følgende anta at den monetære myndighet intervensjonerer overfor valuta 1, dvs. påvirker valutakurs $P_1^{NK}(t)$, og vi skal kalle denne valuta for *intervensjonsvalutaen*. I Norge blir for øvrig amerikanske dollar brukt som intervensjonsvaluta.

Tabell 2: Den norske valutakurvindeksen.

t	$I^{NK}(t; W^G)$	$P_{UD}^{NK}(t)$	$I^{UD}(t; W^G)$
1979, I	99,36	5,10	19,49
II	100,05	5,16	19,39
III	99,46	4,98	19,96
IV	99,75	4,98	20,04
1980, I	97,93	5,05	19,40
II	98,11	4,86	20,20
III	97,90	4,84	20,24
IV	99,82	5,17	19,31
1981, I	99,80	5,40	18,49
II	100,96	5,91	17,09
III	99,69	5,97	16,69
IV	98,33	5,79	16,98
1982, I	97,87	6,03	16,24
II	98,16	6,19	15,86

Kilde: Valutakursene som ligger til grunn for tallseriene er middeltkursene i siste måned i de ulike kvartalene. Valutakursene er i det vesentligste hentet fra Spildrejorde (1981), bilag 7e.

Vi skal i det følgende også anta at den monetære myndighet stabiliserer valutakurvindeksen slik at den blir holdt konstant lik 1, dvs. $I^{NK}(t; W) = 1$. Det følger nå fra (5) at for å holde valutakurven stabil, må den monetære myndighet til enhver tid påvirke $P_1^{NK}(t)$ slik at

$$(7) P_1^{NK}(t) = \frac{1}{I^1(t; W)}$$

Når det gjelder valutakursens utvikling over tid, følger det fra tidsdifferensiering i (3) og (5) at²⁾

$$(8) \dot{P}_1^{NK}(t) = -\sum_1^m \omega_j(t) \dot{P}_j^1(t) = \sum_1^m \omega_j(t) \dot{P}_j^1(t),$$

$$\text{hvor } \omega(t) = V_j P_j^{NK}(t), \sum_1^m \omega_j(t) = 1, 0 < \omega_j(t) < 1$$

og $\omega_j(t)$ kan tolkes som kroneverdien (på tidspunkt t) av den j 'te valuta i valutakurven. Vekstraten i den norske kronekursen for intervensjonsvalutaen, $\dot{P}_1^{NK}(t)$, er altså et veiet gjennomsnitt av vekstraten i kurvalutaenes kurs for intervensjonsvalutaen, $\dot{P}_j^1(t)$, med $\omega_j(t)$ som vekter. I det følgende skal vi bruke betegnelsen *effektive vekter* for $\omega_j(t)$. Nå følger det også fra tidsdifferensiering i (4) og innsetting av (8) at tidsutviklingen for valuta k i norske kroner er:

$$(9) \dot{P}_k^{NK}(t) = \dot{P}_k^1(t) - \sum_1^m \omega_j(t) \dot{P}_j^1(t), k \neq 1.$$

Vi skal i det følgende tolke (8) – (9) ved hjelp av et eksempel: Anta at valuta k appresierer med $100d_k\%$ overfor alle andre valutaer, mens kursen mellom de andre valutaene er uendret. Intervensjonsvalutaen deprimere altså overfor valuta k , dvs. $\dot{P}_k^1(t) = d_k > 0$ og $\dot{P}_j^1(t) = 0, j \neq k$. I henhold til ligning (8) vil da hjemlandsvalutaen appresiere overfor intervensjonsvalutaen,

²⁾ $\dot{P}_1^1 = d/dt(P_1^1(t)/P_1^1(t))$, dvs. valutakursen $P_1^1(t)$'s vekstrate.

Resultatet i (8) kan utledes som følger: (7) på vekstrateform er lik

(*) $\dot{P}_1^{NK}(t) + \dot{I}^1(t; W) = 0$,

og ifølge (3) er $d/dt(I^1(t; W)) = \sum (P_j^1(t)V_j) \dot{P}_j^1(t)$, dvs.

$\dot{I}^1(t; W) = \sum (P_j^1(t)V_j \dot{P}_j^1(t)) / \sum P_j^1(t)V_j$

(**) $= \sum (P_j^{NK}(t)V_j \dot{P}_j^1(t)) / \sum P_j^{NK}(t)V_j$.

I siste likhet har vi multiplisert i teller og nevner med $P_1^{NK}(t)$. Siden vi forutsetter $\sum V_j = 1$ vil (**) innsatt i (*) gi ligning (8) i teksten.

**Tabell 3: Vektene i den norske valutakurven.
Desember 1982.**

	DM	SK	BP	UD	FF	DK	JY
W_j^N	0,177	0,150	0,147	0,110	0,092	0,068	0,060
ω_j	0,190	0,117	0,159	0,143	0,076	0,057	0,061

	NG	CD	IL	FM	BF	AS	CF
W_j^N	0,046	0,036	0,033	0,030	0,024	0,015	0,012
ω_j	0,048	0,043	0,026	0,030	0,021	0,016	0,013

$$(8a) \hat{P}_1^{NK}(t) = (-\omega_k(t)) d_k \equiv q_k, < 0,$$

og siden $\omega_k(t) < 1$ appresiere med en mindre prosentsats enn det valuta k appresierer med overfor intervensjonsvalutaen. Videre vil, ifølge ligning (9), hjemlandsvalutaen depresiere med

$$(9a) \hat{P}_k^{NK}(t) = (1 - \omega_k(t)) d_k \\ = d_k - q_k > 0$$

overfor valuta k , og den vil appresiere med $100d_k\%$ overfor de andre valutaene i kurven. Disse resultatene kan forklares som følger: Dersom den monetære myndighet lar kursen på intervensjonsvalutaen forbli uendret vil den norske krone depresiere med $100d_k\%$ overfor valuta k og valutakurvindeksen vil stige i verdi med $100q_k\%$. For å unngå denne stigningen må den monetære myndighet intervenere slik at kronen appresierer med $100q_k\%$ overfor intervensjonsvalutaen og den norske krone vil derfor depresiere med $100(d_k - q_k)\%$ overfor valuta k . Legg for øvrig merke til at jo mindre valuta k teller i valutakurven jo mindre vil den norske valuta appresiere overfor intervensjonsvalutaen, og jo mer vil den norske krone depresiere overfor valuta k .

I tabell 3 har vi beregnet de effektive vektene i den norske valutakurven for desember 1982.

En appresiering av tyske mark på 1% overfor de andre kurvvalutaene ville altså hatt som konsekvens (ut fra valutakursene i desember 1982) en kroneappresiering overfor amerikanske dollar på 0,19% og en krongedepresiering på 0,81% overfor tyske mark. Likeledes ville en 1% appresiering på den amerikanske dollar ført til en 0,857% krongedepresiering overfor denne valutaen. Og kronen vil i dette tilfellet appresiere med 0,143% overfor andre kurvvalutaer, dvs. en virkning som er noe høyere enn det dollarens vekt i valutakurven (0,11) skulle tilsi. Fra den ovenstående fremstilling er det altså grunn til å understreke at det er de effektive vektorer på tidspunktet for en depresiering/appresiering som er av relevans for å evaluere virkningen av denne.

Vi har ovenfor utledet virkningene av en marginal appresiering av en av kurvvalutaene på et bestemt tidspunkt. Dersom vi skal se på virkningene av en appresiering som pågår over lengre tid må vi også ta hensyn til at de effektive vektene endres. For å ta utgangspunkt i eksemplet ovenfor hvor kurvvaluta k appresierer, dvs. $\hat{P}_k^1(t) = d_k > 0$ og $\hat{P}_j^1(t) = 0$, $j \neq k$, så vil en kontinuerlig ap-

Tabell 4: %-endring pr. år av de norske kursene på valutaer i kurven utregnet for fem ulike sett av vektorer (+ = depresiering, - = appresiering)³⁾

	$W_{UD} = 0$	$W_{UD} = 0,11$	$W_{UD} = 0,25$	$W_{UD} = 0,5$	$W_{UD} = 1$
DM	0,60	- 0,45	- 1,71	- 3,72	- 6,96
SK	- 0,94	- 2,03	- 3,32	- 5,39	- 8,73
BP	4,64	3,57	2,30	0,26	- 3,02
UD	9,90	8,58	6,99	4,39	0
FF	- 5,03	- 6,08	- 7,32	- 9,30	- 12,49
DK	- 5,82	- 6,87	- 8,11	- 10,11	- 13,31
JY	1,32	0,23	- 1,06	- 3,13	- 6,47
NG	0,21	- 0,84	- 2,09	- 4,10	- 7,31
IL	- 5,36	- 6,42	- 7,68	- 9,69	- 12,93
FM	3,56	2,48	1,20	- 0,86	- 4,18
BF	- 4,81	- 5,86	- 7,10	- 9,10	- 12,29
CF	2,26	1,20	- 0,05	- 2,06	- 5,29

presiering av denne valuta betyr en (kontinuerlig) øking i valutakursen $P_k^{NK}(t)$, den effektive vekten $\omega_k(t)$ vil øke, dvs. valutaen vil styrke sin posisjon i valutakurven. Ifølge (8a)–(9a) vil da hjemlandsvalutaens appresieringstakt overfor de andre kurvvalutaene, q_k , øke, mens hjemlandsvalutaens depresieringstakt overfor valuta k , $d_k - q_k$, vil synke. Amerikanske dollar hadde for eksempel en effektiv vekt i september 1980 på 0,235. I september 1980 ville altså virkningen av en 1% appresiering av amerikanske dollar overfor andre kurvvalutaer vært en norsk kroneappresiering overfor disse med 0,235%. På grunn av den kontinuerlige kroneappresiering en hadde for amerikanske dollar i 1981 og første halvår i 1982 økte den effektive vekten for amerikanske dollar til 0,30. Virkningen av en 1% appresiering av amerikanske dollar i juni 1982 ville således ha slått ut i en kroneappresiering overfor andre kurvvalutaer på 0,30%.

Før innføringen av den nye valutakurven i september 1982 var der en del diskusjon om en skulle endre vektene, W_j , i valutakurven. Siden vektene er bestemmende for antall valutaenheter i valutakurven vil vektene også være avgjørende for størrelsen for de effektive vektene ($\omega_j(t) = V_j P_j^{NK}(t) = W_j (P_j^{NK}(t)/P_j^{NK}(0))$). Vektene i valutakurven har derfor åpenbart betydning for størrelsen for den norske krones depresieringstakt overfor valutaer i valutakurven. Dette kommer tydelig frem i nedenstående tabell 4 som bygger på en «simulering» av kursutviklingen for kurvvalutaene fra januar 1979 – juli 1982 under ulike forutsetninger om vekten for amerikanske dollar.

I den siste kolonnen i tabell 4 har vi ført opp kursutviklingene under forutsetning at den norske krone var fast overfor amerikanske dollar. Tallene i denne kolonnen reflekterer da at amerikanske dollar, i perioden januar 1979 – juli 1982, appresierte overfor alle valutaer i den gamle kurven, mest overfor EMS-valutaene og minst overfor britiske pund. Følger vi den faktiske utvikling,

³⁾ Vektene som er brukt i tredje kolonne er fra den gamle valutakurven. I de andre kolonnene har vi endret vekten på dollar og de andre vektene er endret med den prosentsats som gjør summen av vektene lik 1. Valutakursutviklingen er beregnet på følgende måte: For hvert sett av vektorer har vi beregnet dollarkursen i henhold til (7), og de andre valutakursene i henhold til (6). Prosentsatsene er på årsbasis, og er regnet ut på grunnlag av månedstall som følger:

$$(12/44) \sum_{j=1}^{45} (P_j^{NK}(t) - P_j^{NK}(t-1)) / P_j^{NK}(t-1)$$

hvor 44 er antall måneder vi har prosentsatser for.

dvs. $W_{UD} = 0,25$, ser vi at den norske kronen i perioden appresierte overfor EMS-valutaene og svenske kroner. Videre ser vi fra tabellen at dersom amerikanske dollar ikke var tillagt vekt, så ville appresieringsraten for kronen overfor alle valutaer (bortsett fra dollar) ha sunket med ca. 2 prosentpoeng sammenlignet med den faktiske utvikling.

4. Avslutning

Vi vil avslutningsvis ta utgangspunkt i en uttalelse fra Direksjonen i Norges Bank⁴⁾ som uttrykker hovedbakgrunnen for valget av den norske valutakurvordningen i 1978:

«I praksis har vi valget mellom å knytte kroneverdien til EF's enhet ECU eller til en valutasammensetning som vi selv velger. ECU-valutaene vil dekke om lag 50% av vår utenrikshandel, inklusive skipsfartstjenester, mens vi ved selv å konstruere den «kurv» som kronekursen stabiliseres i forhold til, kan komme så nær 100% som vi måtte ønske. Vi vil også kunne gi de enkelte valutaer den vekt som er relevant i forhold til vår egen utenriksøkonomi. En slik tilknytning vil derfor gi den største stabilitet i den effektive (gjennomsnittlige) kurs.»

Et av problemene med en valutakurv ligger åpenbart i vektleggingen av valutaene. Vi skal ikke diskutere dette nærmere her, men vi vil peke på at når en først har valgt et sett av vekter (med tilhørende basiskurser for valutaene) så taler hensynet om valutarisk stabilitet for at disse blir holdt uendret over et lengre tidsrom. Som vi pekte på i forrige avsnitt blir imidlertid valutaenes effektive vekt i kurven påvirket av kurvvalutaenes innbyrdes depresiering/appresiering. Den styrking en hadde for den

amerikanske dollaren i den gamle valutakurven frem mot sommeren 1982 førte for eksempel til at appresieringspresset for den norske kronen mot sentrale europeiske valutaer ble økt. Grunnen til dette var hovedsaklig at den amerikanske dollar appresierte mot disse valutaene, men også at dollarens effektive vekt i kurven økte.

Så lenge hovedvalutaer som engelske pund og amerikanske dollar flyter vil de endringer slike valutaer er utsatt for måtte påvirke den norske kronen. En vil altså oppleve at valutakursene, og dermed også de effektive vektene, endrer seg over tid. Dersom kursene på kurvvalutaene har endret seg vesentlig i forhold til basiskursene, og denne endring oppfattes som permanent, tilsier dette at en bør foreta justeringer i valutakurven⁵⁾. Det enkleste og riktigste vil være å korrigere basiskursene slik at de blir satt lik de nåværende valutakurser. De effektive vektene, w_j , vil da automatisk bli lik basisvektene, W_j . Kursendringer utover det «normale» kan altså sees på som et argument for å justere valutakurven, dvs. endre basiskursene. Dette vil ikke være å oppfatte som en depresiering/appresiering, men en måte å sikre at den norske kronens depresiering/appresiering mot andre valutaer reflekterer (presisert ved basisvektene) den betydning disse valutaene har for norsk økonomi.

REFERANSER:

- Branson, W. and Katseli-Papaefstratiou, L. T.: «Income Instability, Terms of Trade, and the Choice of Exchange Rate Regime.» *Journal of Development Economics*, 1980, s. 49–69.
- Flanders, M. J. and Helpman, E.: «An Optimal Exchange Rate Peg in a World of General Floating.» *Review of Economic Studies*, 1979, s. 533–542.
- Norges Bank 1978. Beretning og regnskap. Oslo 1979.
- Penger og Kreditt*, 1982 nr. 3. Norges Bank 1982.
- Spildrejorde, T.: «Norsk valutakurspolitikk i 1970-årene.» Stensil. Valutaavdelingen, Norges Bank, 10. juni 1981.

⁴⁾ Norges Banks brev av 7. desember 1978 til Finansdepartementet angående Norges stilling til det europeiske valutasamarbeidet. Dette brevet er gjengitt Norges Banks beretning og regnskap (1979), side C29–C32.

⁵⁾ Det at de effektive vektene avviker fra basisvektene kan sies å stamme fra den måte vi beregner indeksverdien på. Dersom valuta-kurvindeksen beregnes som et geometrisk gjennomsnitt:

$$I^{NK}(t; W) = \pi(P_j^{NK}(t)/P_j^{NK}(0))^{w_j}$$

er de effektive vektene identisk med basisvektene.

HELSEØKONOMIKK:

Den maksimale betalingsvillighet for kirurgiske inngrep

Foreliggende undersøkelse dokumenterer empirisk ved beregning av pasienters maksimale betalingsvillighet at samfunnet kan realisere betydelige velferdsgevinster ved hemorroide-operasjoner idet de forelig-

gende edb-utskrifter viser at operasjoner av alle pasienter registrert av Norsk Hemorroide Register vil gi et konsumentoverskudd på 109 mill. kroner såfremt operasjonene foretas i feltsykehus.

AV DOSENT, DR PHILOS KAMPUS FFLUE¹⁾

1. Innledning²⁾

Med utgangspunkt i NAUTs forskningsprogram «Erfaringstall fra kommunaløkonomiske helsekategorier» opprettet man ved Statens Institutt for Intens Forskning, SIFIF, i 1976 en egen Gruppe for helseøkonomikk under ledelse av professor Brink-Wink-Olåylafsen. Gruppen har spesielt arbeidet med problemer i tilknytning til efterspørsel etter helsetjenester.

Beregning av den maksimale betalingsvillighet i forbindelse med akutte somatiske lidelser, f.eks blindtarmbetennelse, hjerteattakk, kunstig åndedrett m.v., byr på store praktiske problemer (pasienten har vanskelig for å konsentrere seg om å gi skikkelige svar såvel muntlig som skriftlig osv). Teoretisk sett er det også betenkeligheter idet taksering av pasientens eiendeler, fastlegelse av lånemuligheter m.v. vanskelig lar seg avklare – og kontrollere – med de tidsmarginer man vanligvis står overfor, – kfr Brink-Wink-Olåylafsen (1981).

I 1981 valgte man derfor å konsentrere undersøkelsene om betalingsvilligheten for behandling av sykdommer som sjelden er livtruende – iallfall på kort sikt – og som vanligvis ikke nedsetter pasientens bevissthetstilstand. Med dette utgangspunkt innledet man et meget fruktbart samarbeide med Institutt for Rectal Antropologi og Urinell Analyse, IRAUA, og opprettet en medisinsk styringsgruppe som foruten representanter fra SIFIF besto av

overlege Peder Utslet, IRAUA, formann, byråsjef Anne Mi, Helsedirektoratet, overdirektør Johan Ødeland, Rikstrygdeverket, analkirurg Ståle Skar, Haukeland sykehus, vaktmester Bredo Berset, Rikshospitalet, utedosent Per Pleks, Universitetet i Tromsø, og 2. reservelege Halvtann Brokk, IRAUA, sekretær.

Sjefsveterinær Thor Ax, Ullevål Sykehus, har vært knyttet til gruppen som observatør.

Efter grundige overveielser i styringsgruppen valgte man å konsentrere seg om efterspørselen etter kirurgisk behandling av hemorroider. Denne sykdom er ikke livtruende såfremt det ikke oppstår full blokkasje, – kfr Brokk og Utslet (1979).

2. Metodisk opplegg

Kenneth Fertilizer og John Fart valgte i sin beregning av de samfunnsøkonomiske kostnader ved hemorroider en indirekte beregningsmåte, som omfattet tidskostnadene ved lange toaletttopphold, kløkostnader, utgifter til medisiner osv, – kfr Fart & Fertilizer (1974). Ved SIFIF valgte man en mer direkte metode idet man gikk ut for å undersøke den maksimale betalingsvillighet.

Det er velkjent fra den økonomiske litteratur at det er problematisk å fastlegge folks betalingsvillighet efter goder som tilbys omtrent vederlagsfritt av det offentlige, kfr Atkinson, Bohm, Bramness, Buchanan, Haavelmo, Johansen, Samuelson, Sandmo, Stiglitz, Synåtråtaen (1964, 1965, 1966,, 1983).

På denne bakgrunn valgte man å gjøre pasientenes beslutningssituasjon mest mulig realistisk ved at man opprettet feltlasarett, sommeren 1982, på Fluberg stasjon (nedlagt) på Valdresbanen i nært samarbeid med 3. sanitetsskvadron i Brigg S under ledelse av oberst, dr vet Ragnar Rokk. Derved var man istand til å operere de av de spurte pasienter, dvs inntil 50 av dem, som viste den høyeste betalingsvillighet.

Spørreskjema gikk i januar 1982 ut til 7 394 personer/pasienter som var trukket tilfeldig fra kartoteket til Norsk Hemorroide Register. Spørreskjema ble utarbeidet i

¹⁾ Forfatteren takker professor Brink-Wink-Olåylafsen, (månedlig leder av SIFIF), forsøksleder Ansgar Synåtråtaen, byråsjef Armand Ellevill, sjefsamanuensis Ellgrim Villsporet, vareadresse Skjåk, og svensken Göran Grenqvist, som ikke hadde anledning til å kommentere manuskriptet før trykking. Cand oecon Stein Østre har ansvaret for korrekturlesning m.v.

²⁾ Prosjektet er gjennomført i perioden 1976–1982 og er delfinansiert med kr 1,7 mill fra Foreningen for Ekstremt Hemorroide-Syke, FEHS, kr 2,3 mill fra Amerikansk-Norsk Union mot Sykdommer, ANUS.

nært samarbeid med Institutt for Demografiske Intervju Og Telefonkontakt, IDIOT, og er gjengitt som figur 1. Spørreskjema er spesielt enkelt idet det bare stilles ett spørsmål og ved at det medfølger et tabellvedlegg på 387 sider, dvs rentetabeller m.v., som skal gjøre det enkelt å besvare spørsmålet. Man skulle således kunne forvente en forholdsvis høy svarprosent.

3. Resultater

Av de 7 394 som mottok skjemaet fikk man henvendelser av ulik art fra 7 268. Man mottok også utfylte skjema fra 114 pasienter. Blant de som ikke ga skikkelige svar var 23% allerede operert, 18% spiste fiber, 14,3% hadde flyttet, mens 8,2% var kvinner. Av de 114 returnerte skjema var 38 registrert av Nord-Europeisk Inkassoregister, NEI, som usikre betalere og disse skjema ble derfor lagt til side.

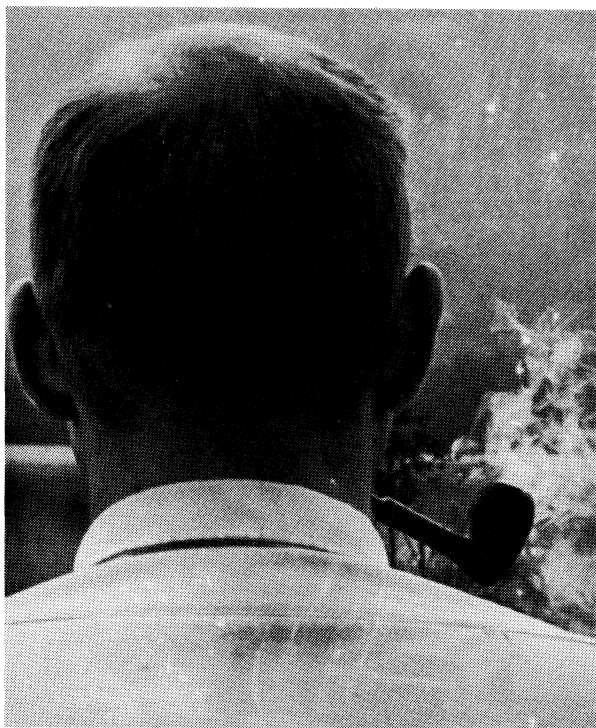
Av de gjenværende 76 skjema oppga 34% urimelig høye beløp, dvs beløp fra 1,4 til 7,2 mill kroner. Disse skjema ble derfor lagt til side. 64% oppga urimelig lave beløp, dvs beløp fra 5 til 1 000 øre. Også disse skjema ble lagt til side. De resterende 2% oppga henholdsvis kr 500 og kr 1 500. Efterspørselskurven ble så beregnet ut fra beregningsformelen

$$(1) \quad p - p_1 = [(p_2 - p_1) / (x_2 - x_1)] (x - x_1)$$

som gir følgende efterspørselsfunksjon på prisform:

$$(2) \quad p = 2500 - 1\,000x$$

der p betegner pris og x betegner antall operasjoner. Den maksimale betalingsvillighet ved pris lik null blir

Kampus Fflue ble doctor philosophiae i 1958 med verket «Studier av den irregulære ultra-passum lov med monotont stigende passuskoeffisient» og har vært dosent ved SIFIF siden 1961. For mer fullstendige opplysninger se Sosialøkonomen nr 8/1976, side 15.

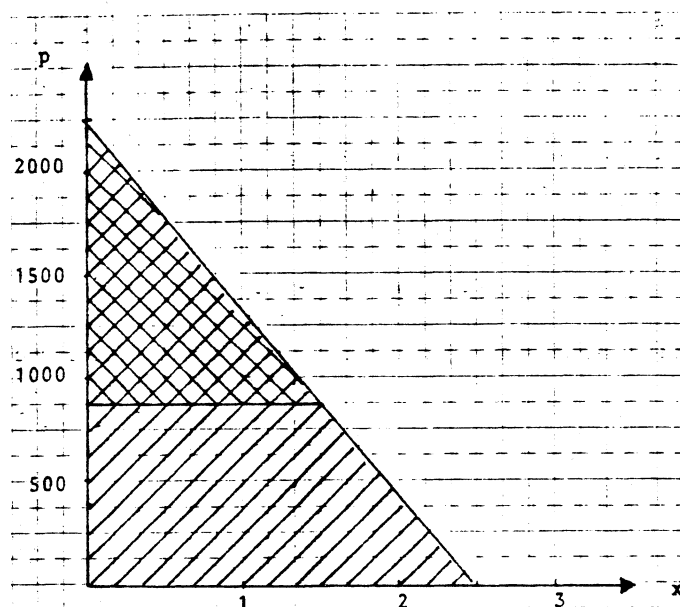
Figur 1: Spørreskjema

Hvor meget er De idag villig til å betale for å bli operert for Deres hemorroider, gitt at De frem til pensjonsalderen kan regne med at

- 1) De fortsatt har lønnet arbeide,
- 2) reallønnen stiger med 1,35% pr år,
- 3) progressiviteten i inntektsbeskatningen blir som nå, dvs sykliske svingninger med stortingsvalgene, kfr vedlegg 1,
- 4) adgangen til rentefradrag, DUF-avsetninger og dannelse av kombandittselskaper opprettholdes, dog slik at maksimumsbeløpene for skattefribanksparing øker med kr 2 000 pr skatteklasse ved hvert fremtidig stortingsvalg,
- 5) bankenes innskudds- og utlånsrenter holdes på samme nivå som idag frem til 1993 hvor etter utviklingen blir som spesifisert i vedlegg 2,
- 6) barnetrygden viser en realvekst på $2\frac{3}{4}\%$ i år uten stortingsvalg og $3\frac{1}{4}\%$ i år med slike valg,
- 7) endringene i de relative priser blir som i perioden 1950 til 1980, kfr vedlegg 3,
- 8) prisen på hemorroide salve og riga balsam avtar i realverdi med $\frac{1}{2}\%$ pr år frem til år 2003 hvorefter det er en årlig økning på 1,7% frem til 2065, for perioden etter 2065 kfr vedlegg 4,
- 9) prisen på toalettpapir følger Kondratieffs sykliske opplegg med et lag på 3 måneder i oppgangstider og 2 måneder i nedgangstider, og
- 10) De skal bruke en sosialtidspreferanse på 7% kfr siste rundskriv fra Finansdepartementet.

Rentetabeller følger vedlagt som vedlegg 5.

Figur 2

$$(3) \quad MBV = \int_0^{2.5} (2500 - 1000x) dx = 3125$$

Det gir en gjennomsnittlig maksimal betalingsvillighet på kr 1 562,50 pr pasient, kfr det skraverete areal i figur 2.

Beregning av konsumentoverskuddet ved hemorroideoperasjoner byr på problemer i det man mangler pålitelige oppgaver over kostnadene ved slike operasjoner ved ordinære sykehus. Man har imidlertid forsvarets sanitet som har ubenyttet kapasitet, samtidig som det ligger an til overproduksjon av leger. På denne bakgrunn vil alternativkostnaden ved operasjon i feltsykehus være liten. Kostnadene til sytrå, bandasjer, anestesihjelpemidler og lignende beløper seg til kr 875 pr pasient. Kostnader til mat, personlig hygiene osv påløper selvom pasienten ikke blir operert og skal følgelig ikke medregnes. Ut fra dette blir det gjennomsnittlige konsumentoverskudd pr pasient på kr 2 300 kfr dobbelt skravert område i figur 2.

Med andre ord, hvis året 1985 ble et nasjonalt hemorroideår, og man opererte de 47 811 pasienter som er registrert i Norsk Hemorroide Register ville man kunne oppnå et samlet konsumentoverskudd på anslagsvis 109 mill kroner forutsatt at alle pasienter ble operert i feltla-sarett.

LITTERATURENHENVISNINGER

- Brink-Wink-Olålafsen, Ole Per Knut (1981): The Maximum Willingness to Pay for Urgent Surgery, refusert artikkel i American Economic Review 1981, Economica 1982, Scandinavian Journal of Economics 1982 og Journal of Economic Review 1983.
- Brokk, Halvtann og Peder Utslet (1979): Findings from Rectal Analysis of Hemorrhoids, Zeitschrift für Artz und Medizin, Tübingen Band 98745, Teil 342874, No 465398, p 3-5.
- Fart, John and Kenneth Fertilizer (1974): The Economics of Hemorrhoids. South-Holland Publishing Company, The Hague.

HEDMARK FYLKESKOMMUNE

Konsulenter – Økonomi (2)

Ved sykehussjefens kontor i Hamar er ledig 2 stillinger som konsulent ved økonomiseksjonen

Sykehussjefen er daglig leder av fylkeskommunens sentrale helse- og sosialadministrasjon. Økonomiseksjonen som er nyopprettet er tillagt behandling av alle saker av økonomisk karakter, herunder budsjett/regnskap, planlegging og årsmelding.

Konsulentstillingene er i hovedsak tillagt saker av økonomisk karakter, men kan etter behov også bli tillagt andre oppgaver.

Stillingene ønskes besatt av søkere med embetseksamen fra universitet eller eksamen fra handelshøgskole eller tilsvarende utdanning og med solid praksis fra offentlig virksomhet. Det anses som en fordel at søkerne har erfaring/kjennskap til helse- og sosialsektoren. Det kreves utstrakt evne til samarbeid.

Stillingene som konsulent er lønnet i lønnstrinn 18–23 i det off. regulativ for kommunale arbeidstakere.

Stillingene er innlemmet i pensjonsordning (KLP). Ansettelse skjer forøvrig på de vilkår som fremgår av lover og regler for arbeidstakere i fylkeskommunen.

Nærmere opplysninger om stillingen fåes ved henvendelse til sykehussjefens kontor, tlf. 065/26 080.

**Skriftlig søknad med nødvendige attester og vitnemål sendes
FYLKESRÅDMANNEN I HEDMARK,
Fylkeshuset, 2301 Hamar, innen 30. september 1983.**

Førstesekretær/konsulent

Statistisk Sentralbyrå, Kongsvinger, skal besette et vikariat som førstesekretær/konsulent ved Kontoret for inntekts-, formues- og skattestatistikk.

Kongsvinger-Byrådet består av flere enheter og har i dag ca. 330 ansatte. Saksbehandlerne har utdanning fra universitet og høyskoler, EDB-utdanning eller Byrådets saksbehandleropplæring.

Det aktuelle arbeidsområde omfatter bl.a. ledelsen av arbeidet med den årlige skattestatistikken og planlegging av ny inntektsstatistikk basert på data fra ligningskontorene.

Vikariatet forutsettes å vare til 24. august 1985 med mulighet for fastere tilknytning, og kan søkes av akademikere med samfunnsvitenskapelig eller statistisk utdanning.

Stillingen lønnes etter statens lønnsregulativ, lønnstrinn 14–22 avhengig av utdanning og tidligere praksis. Lønnen er f.t. kr 96 555/136 126 pr. år. Fra disse beløp går 2 prosent innskudd i Statens pensjonskasse.

Nærmere opplysninger ved byråsjef Leif Korbøl, tlf. (066) 16 111.

**Skriftlig søknad med vitnemål og eventuelle attester
sendes innen 29. september 1983 til
STATISTISK SENTRALBYRÅ
Administrasjonskontoret
Postboks 510 Stasjonssida
2201 KONGSVINGER**

Center for Udviklingsforskning søger forskningsmedarbejder

Til deltagelse i et forskningsprogram vedrørende udviklingslandene og det internationale finansielle system søger Centeret en forskningsmedarbejder for 2 år fra Februar 1984.

I et samarbejde med Centerets direktør skal den pågældende arbejde med generelle teoretiske og empiriske problemstillinger i forbindelse med ændringerne i den internationale finansielle situation og deres betydning for udviklingslandene. Derudover skal han/hun selvstændigt og på egen hånd forske i u-landenes økonomiske politik på finansieringsområdet med særlig vægt på disse landes tilpasning til ændringer i ydre og indre konjukturer.

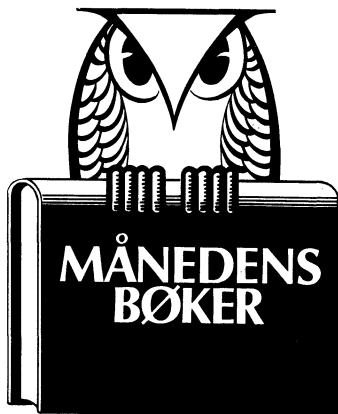
Ansøgere skal kunne dokumentere forskningrelevante kvalifikationer vedrørende internationale finansielle forhold og udviklingslandenes finansieringspolitik.

Stillingen aflønnes efter gældende overenskomst mellem den relevante faglige organisation og staten.

Ansøgning stiles til Forskningsrådet for Udviklingsforskning og indsendes senest den 15. oktober 1983 med henvisning til j.nr. 104. Dan. 8/3023 til Danida, D. 3, Asiatisk Plads 2, 1448 København K. Ansøgningerne vil blive behandlet af et bedømmelsesudvalg nedsat af Forskningsrådet og må derfor indeholde oplysninger om tidligere videnskabeligt arbejde bilagt 3 eksemplarer af publikationer.

**Yderligere oplysninger
om Centerets virksomhed og forskningsprogrammet kan fås
ved henvendelse til
CENTER FOR UDVIKLINGSFORSKNING,
Ny Kongensgade 9, 1472 København K,
tlf. 01-14 57 00.**

Lærebok i samfunnsøkonomi

VIDAR RINGSTAD:

Samfunnsøkonomi 1:

Mikro- og markedsøkonomi

Bedriftsøkonomiens forlag
ISBN 82-7032-207-2,
311 sider, kr. 198,-.

Foreliggende lærebok er bind 1 i en serie på tre bind fra Vidar Ringstad. Første bind gjelder mikroøkonomikk, annet bind – som skal foreligge i november – behandler makroøkonomiske emner, mens tredje bind – som først vil foreligge sommeren 1984 – dreier seg om emner innen den offentlige økonomikk.

Boken er delt i 8 kapitler. Det første reiser spørsmålet «Hva er samfunnsøkonomi?» og behandler begreper som ressurs, velferd, realobjekter, finansobjekter osv. Det går over 8 sider og er en grei åpning av boken.

2. kap «Litt om økonomiske modeller» behandler over 10 sider begrep som eksogene og endogene variable, modellstrukturer og komparativ statikk, samt det hypotetisk-deduktive analyseskjema. Det er greit, men kunne nok ha passet bedre som appendiks idet flere av disse begrep brukes i liten grad i den etterfølgende fremstilling i bind 1.

3. kap «Innledning til mikro- og markedsøkonomien» er en 5 sider oversikt og forberedelse til de etterfølgende kapitler.

4. kap «Litt produksjonsteori» som er på noe over 50 sider dekker også kostnadsteori og tilbudsfunksjoner. Utgangspunktet er en produktfunksjon med to faktorer. Presentasjonen av faktorstråler og isokvanter er passe fyldig og god med instruktive eksempler. Tilfellet uten substitusjon behandles også. Substitumaltilpasning drøftes ved en rekke klargjørende figurer og med fin verbal tolkning av de matematiske uttrykk. Det er også en del gode talleksempler. Fremstillingen er ikke matematisk krevende selvom det anvendes differensial og de vanlige grensebegrep. Anvendelse av Lagranges me-

tode savnes iallfall i fotnote/vedlegg. Når forfatteren hevder at produktmaksimering for gitte kostnader «er en noe uvanlig situasjon i praksis» kan han ikke ha tenkt mye på produksjonen i offentlig sektor eller private «anbudssituasjoner». Skalatilpasning og kostnadsteori følges opp med et avsnitt om faktoretterterspørsel og produkttilbud, der fremstillingen ikke behandler annet enn tilfellet med U-formede gjennomsnittskostnadskurver. Avslutningsvis behandles tilfellet med mer enn to faktorer, mer enn et produkt (meget godt), skillet mellom kort og lang sikt, samt alternativer til fortjenestemaksimering som tilpasningsformål.

5. kap «Litt konsumentteori» er på noe over 50 sider. Det starter opp med en grundig drøftelse av budsjettlinjen i to-gode-tilfellet. Indifferenskurver behandles også grundig. Det er mange instruktive figurer. Begrepene nyttefunksjon og grensenyttene vies forholdsvis liten oppmerksomhet. Spørsmålet om i hvilken grad nytten er målbar reises ikke eksplisitt. Det er etter mitt syn en klar svakhet ved fremstillingen. Konsumentens optimale tilpasning vises først gra-

fisk og deretter analytisk. Her savner man også bruk av Lagranges metode. Optimumsbetingelsene presenteres både som forholdet mellom grensenytter/den marginale substitusjonsbrøk og som grensenytte pr krone. Gossens navn trekkes ikke inn. Utledningen av etterspørselsfunksjonene er grei. Elastisetsbegrepene behandles grundig supplert med resultatene fra de siste forbruksundersøkelser. Slutsky-effekten behandles utmerket rent grafisk uten at Slutskys navn trekkes inn. Tilbudet av arbeid behandles på en meget pedagogisk måte. Avslutningsvis behandles tilfellet med mer enn to goder, bandwagon-, snob- og Veblen-effekter, Giffen-tilfellet, varige konsumgoder, samt spørsmålet om fordeling av konsumet over tid.

I et tillegg til kap 4 og 5 gis en «parallellfremstilling» av produsentens og konsumentens tilpasning over 10 sider. Dvs hver side er delt i to med en loddrett strek slik at produksjonsteorien behandles på venstre side av streken og konsumentteorien på høyre. Derved behandles produktfunksjon/nyttefunksjon, grenseproduktivitet/grense-

nytte, osv i samme horisontale plan på hver side. Disse sider vil trolig være svært nyttige for mange fremtidige brukere av boken. Denne komparative fremstillingsform gjør det lett og sammenligne likheter og ulikheter i de to teorier.

6. kap «Markedslikevekt og prisdannelse under fullkommen konkurranse» er på noe over 30 sider. Forutsetningene for en slik markedsform behandles grundig. Det hevdes bl a at antall markedsdeltakere på begge sider i markedet «er (uendelig) stort». Undertegnede har etter hvert blitt noe lei av å lese om disse *uendelige antall* deltakere som ikke angår saken. Det er et endelig antall innbyggere på jorden og et endelig antall deltakere i de generelle likevektsmodeller jeg har sett. Det saken dreier seg om er adferden til deltakerne, – kfr også Vislie & Aasness (1977). Forfatteren er muligens enig, idet uendelig er satt i parentes og idet han lenger ut i fremstillingen gjerne forutsetter at monopoler/monopsonier kan tilpasse seg som prisfastekvantumstilpassere for å vise spesielle poenger. Det gis også en begrunnelse for hvorfor det er interessant å studere tilfellet med «fullkommen konkurranse». En slik begrunnelse gis ofte i lærebøker fordi forutsetningene for fullkommen konkurranse presenteres på en slik måte at leseren skjønner at «fullkommen konkurranse» ikke er av denne verden. Pedagogisk sett, for å motivere leseren, kunne det kanskje vært fordelaktig å trekke et skille mellom «fullkommen konkurranse i teoretisk forstand» og «tilnærmet fullkommen konkurranse». Dette er en distinksjon mange sosialøkonomer gjør (implisitt) når de uttaler seg om praktiske økonomiske spørsmål. Jeg tror også det kan være hen-

siktsmessig å skille mellom de forutsetninger som er nødvendige for at en markeds mekanisme skal fungere og de forutsetninger som er nødvendige for at markedsløsningen skal være optimale i samfunnsøkonomisk forstand.

Kapitlet viser aggregering av tilbuds- og etterspørselsfunksjoner på en svært klargjørende måte. Markedslikevekt, prisdannelse, skift i tilbud og etterspørsel behandles på en utmerket måte ved en rekke diagram, gjerne i to farger. Kapitlet avsluttes med edderkoppspinnnet og spørsmålet om effektiv ressursutnyttelse. I denne siste forbindelse presenteres begrep som produsentoverskudd, konsumentoverskudd og samfunnsøkonomisk overskudd på en enkel måte som areal mellom etterspørsels- og tilbudskurvene.

7. kap gjelder «Markedslikevekt og prisdannelse under ulike former for ufullkommen konkurranse». Over ca 40 sider behandles monopol med karteller og prisdiskriminering, samt duopol og oligopol, og tilfellet med monopolitisk konkurranse. Det er også med et avsnitt om konsentrasjon og fåtallsdominans på norske industrivaremarkeder. Det er presentert en del tabeller fra NOU 1978: 33 «Om konsentrasjon og marknadsmakt». Disse tabeller er tunge å få med seg. Jeg har testet dem på kolleger som også finner det uklart hva tallene i tabellene egentlig representerer uten utidig mye arbeid. Hertil kommer at – trolig en eller annen lay-out eksperts påfunn – tabellholdet er plassert under tabellene, dvs altså som en slags tabellføtter. Slikt gjør lesningen tung. Fremstillingen av monopol er meget god med to-fargede diagram og klar analyse med vekt på drøftelse av forutsetningene for monopol og myn-

dighetenes holdninger til monopol for utnyttelse av «stordriftsfordeler». Leibensteins X-effektivitetsbegrep, kfr Leibenstein (1966), trekkes inn. Det er etter mitt syn unødvendig.¹⁾ Det skulle være tilstrekkelig å konstatere at faren for ikke-substitumal tilpasning øker med graden av manglende konkurranse, samt at store bedrifter blir «tungrodde». Drøftelsen av kartell gjør behandlingen av monopol mer relevant og utfyllende.

8. kap «Litt om arbeidsmarkedet» går over 44 sider. Her behandles arbeidsmarkedet under fullkommen og ufullkommen konkurranse, årsaker til skift i tilbuds- og etterspørsel etter arbeidskraft, arbeidsmarkedssegmentering og arbeidsløshet. Det gis også en nyttig oversikt over institusjonelle forhold på det norske arbeidsmarked. Det er uvanlig å behandle arbeidsmarkedet så eksplisitt og utfyllende i en lærebok av denne type. Kapitlet har imidlertid blitt en naturlig og instruktiv eksemplifisering av stoffet i de foregående kapitler. På side 262 hevdes det at samlet tilbud av arbeid kan være en nokså komplisert funksjon av lønnen. På side 264 forutsettes det – uten videre – at tilbudsfunksjonen for arbeidskraft er $w=N$, dvs lønn = arbeidskraft (timetall). En slik forenkling krever litt forklaring. Fremstillingen hadde blitt like enkel om det hadde vært valgt en vanlig lineær sammenheng. Det ligger et klart negativt pedagogisk poeng i at $w=N$ fordi det åpenbart er urealistisk.

Hovedsvakhetene ved boken blir etter min mening: (1) Man kunne ønske seg en fyldigere behand-

ling av nyttefunksjoner og nyttens målbarhet. (2) Man kunne ønske seg en enkel skisse av en generell likevektsmodell og noen betraktninger om økonomiske system. (3) Det hadde vært nyttig som Lagranges metode hadde vært trukket inn og anvendt i vedlegg/fotnoter. Distrikthøyskolestudentene vil vanligvis kjenne metoden. (4) Det er lite med referanser til økonomisk litteratur generelt og til norske økonomiske arbeider kanskje bortsett fra forfatterens egne bidrag. (5) Av «kjente» økonomer som det er vanlig å nevne i en slik fremstilling finner man bare Giffen, «Leif Johansen», Leibenstein og Veblen, mens Cobb-Douglas-funksjonen og Engel-elastisiteten er nevnt. (6) K er brukt som symbol for kostnad fremfor B som er vanlig i henhold til norsk sosialøkonomisk «standard».²⁾

Hovedfordelene ved boken blir: (I) Den pedagogisk fine fremstilling hvor det er lagt vekt på først å gi en verbal forklaring supplert med figurer i tildels to farger som følges opp med en analytisk forklaring som det er lagt mye arbeid i å gjøre matematisk enkel å forstå. (II) Det er mange og gode figurer. Det fortjener å bli bemerket spesielt. Mange av figurene er i sort og lys brunt. (III) Fremstillingen holder god kontakt med «virkeligheten» og utarter aldri i retning av «teoretisk teori». (IV) Hvert kapittel etterfølges av en rekke øvelsesoppgaver som spenner fra enklere spørsmål som «Er penger en økonomisk ressurs?» til ek-

²⁾ Det kan også nevnes at begrepet prisfastkvantumstilpasser bare nevnes et par ganger i teksten og da gjerne i innledende avsnitt. I selve analysene brukes ofte «pristaker». Det er min oppfatning at prisfastkvantumstilpasser er en meget god begrepsbetegnelse som jeg gjerne hadde sett blitt brukt mer gjennomført.

¹⁾ Hvis jeg har forstått det riktig er ikke Leibensteins X-effektivitet synonym med ikke-substitumal tilpasning, men må snarere forstås som en av flere mulige årsaker til ikke-substitumale tilpasninger.

samensoppgaver ved distriktshøyskoler og BI. (V) Det er også gitt ut en egen liten bok med løsningsforslag, kfr V Ringstad: Samfunnsøkonomi 1: Løsningsforslag, Bedriftsøkonomens forlag ISBN 82-7037-255-2, 1983. (VI) I den samfunnsøkonomiske undervisning ved de økonomisk/administrative studier er det vanlig å starte med makroøkonomikk som er mindre matematisk krevende, mens den mikroøkonomiske undervisning utsettes til studentene har gjennomført (en del av) matematikkurset. Pedagogisk sett er ikke det noen heldig løsning. Ringstads opplegg skulle imidlertid gjøre det mulig å

velge en mikroøkonomisk åpning av samfunnsøkonomi-undervisningen. Det er også Ringstads opplegg kfr nummereringen av de tre bind. (VII) Boken er «skreddersydd» for bruk ved regionale høyskoler. (VIII) Lay-out-messig må boken kunne sies å være delikat.³⁾

³⁾ Hvis jeg har forstått det riktig ønsker moderne «lay-out eksperter» at lærebøker skal ha stikkord i margin. Det har da også Ringstads bok. Det slår meg imidlertid etter å ha arbeidet en del med boken at stikkordene i margin har jeg ikke brukt. Det er de markeringer jeg selv har påført med gul tusj som jeg har brukt. Kolleger har uttalt at stikkord i margin er noe unødvendig tull.

Norge er trolig det land hvor det i de senere år har vært gitt ut det største antall mikroøkonomiske lærebøker, regnet pr innbygger. Ikke alle bøker har vært like vellykket. Selv om det foreligger gode fremstillinger tror jeg Ringstads utmerker seg spesielt. Jeg vil våge den påstand at Ringstads bok vil bli foretrukket ved de fleste distriktshøyskoler. Man ser frem til å bruke en slik bok i undervisningen.

Da Ringstads «morsmål» er nynorsk bør det kanskje opplyses at bokens språk er riksmålspreget bokmål.

Stein Østre

LITTERATURHENVISNINGER:

- Leibenstein, Harvey (1966): Allocative Efficiency vs. «X-Efficiency», American Economic Review, Vol LVI, No 3, June, 1966.
- Vislie, Jon og Aasness, Jørgen (1977): Om sammenhengen mellom markedsstrukturer og antall markedsdeltagere, Memorandum av 31. mars 1977 utarbeidet på grunnlag av professor Haavelmo's forelesninger i mars/april 1976.

NORGES BANK

Avdelingssjefer

I Kredittpolitisk avdeling er det ledig to stillinger som avdelingssjefer, en i Pengepolitisk kontor og en i Bankkontoret. Avdelingssjefene skal fungere som nestledere/stedfortredere for lederne av de respektive kontorer.

– *Pengepolitisk kontor* har som hovedoppgave å analysere den løpende kreditt- og likviditetsutviklingen og oppleggene i nasjonalbudsjettene i sammenheng med den generelle økonomiske politikk. Med til denne analysen hører bruken av de penge- og kredittpolitiske virkemidler. Også utredningsarbeid av mer generell karakter i sammenheng med utviklingen i kredittsystemet hører med til kontorets arbeidsoppgaver. Et ledd i arbeidet er også intern og ekstern kontakt- og informasjonsvirksomhet.

– *Bankkontoret* har som sitt viktigste arbeidsområde gjennomføringen av og kontrollen med de forskjellige penge- og kredittpolitiske tiltak, og administrasjonen av Norges Banks låne- og innskuddsordning. Kontoret har også arbeidsoppgaver i tilknytning til strukturspørsmål i kredittvesenet. Det er nær kontakt med de private kredittinstitusjonene og med Norges Banks avdelinger.

Til stillingene søkes medarbeidere med sosialøkonomisk embetseksamen eller tilsvarende utdanning, og med kjennskap til og fortrinnsvis erfaring fra de aktuelle arbeidsområder.

Stillingenes regulativlønn er kr. 164.751 – 201.179

Nærmere opplysninger ved kontorsjef Leif Eide i Pengepolitisk kontor, og assisterende direktør Martinus Halsen i Bankkontoret, telefon (02) 41 21 20.

**Søknad vedlagt kopier av vitnemål og attester sendes
NORGES BANK,
Personalkontoret,
Postboks 336 Sentrum, Oslo 1,
innen 30. september 1983.**

NORGES BANK

Mannen bak TROLL på Norgesbesøk

Professor Edwin Kuh fra MIT besøkte Norge 5.-9. september etter invitasjon fra Norges Bank. Kuh er leder for forskergruppen som har utviklet EDB programmet TROLL. Norges Bank har nå i 6 år hatt dette økonomisk analyseprogrammet

på sin EDB-maskin. Programmet brukes intensivt av Norges Bank selv, av Finansdepartementet, av Statistisk Sentralbyrå og andre offentlige institusjoner.

Etter initiativ fra Bankforeningen er programmet nå også tilgjengelig for

andre på kommersiell basis gjennom firmaet Teamco A/S.

Under sitt besøk orienterte Kuh om videreutviklingen av TROLL. I løpet av 1984 vil programpakken bli oppsatt med en avansert grafisk del. Videre er det under utvikling en informasjonspakke innenfor TROLL spesielt beregnet på ledere i offentlig og privat virksomhet. Informasjons-

pakken vil gjøre det enkelt for ledere uten kjennskap til TROLL å hente frem data i forskjellige bearbeidede former.

I tillegg til å lede arbeidet med TROLL er Kuh en fremstående økonometriker og økonom. Han er forfatter av flere bøker og artikler innen økonometri og økonomisk teori, bl.a. om investeringsteori.

Gjesteforelesninger og seminarer ved Sosialøkonomisk institutt

Førsteamanuensis
Jan Tore Klovland,
NHH

Forelesning torsdag 29/9-83: De siste ti års valutakurvutvikling – teori og empiri.

Seminar fredag 30/9-83: En empirisk analyse av kjøpekraftsparitetshypotesen ut fra britiske og norske data.

Professor
Anders Klevmarken,
Göteborgs Universitet

Seminarer onsdag 2/11-83: Pooling Incomplete Data Sets og torsdag 3/11-83:

HUS-prosjektet (Household Market and Non-Market Activities).

Nærmere opplysninger ved henvendelse til Sosialøkonomisk institutt.

Medlemsmøte

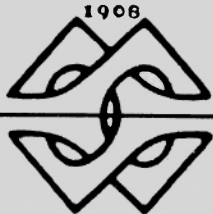
Norske Sosialøkonomers Forening arrangerer i samarbeid med Statsøkonomisk Forening fellesmøte med tema «Det økonomiske opplegget for 1984»

torsdag, 6. oktober 1983 kl. 19.00 i Klubben, Drammensvn. 40, Oslo 2.

Nærmere informasjon ved henvendelse til sekretariatet, tlf. 20 22 64.

NSF

1908

Redaksjon:

Tore Jørgen Hanisch
Eilev S. Jansen
Steinar Juel
Asbjørn Rødseth

Redaksjonsutvalg:

Tormod Andreassen
Jarle Berge
Helge Brunborg
Tore Holm
Jørn Rattsø
Knut Regbo
Alice Rostoft
Aimée Staude
Steinar Strøm
Arild Sæther
Sigurd Tveitereid
Stein Østre

Produksjonssekretær:

Turid Holt-Jacobsen

Utgitt av

Norske Sosialøkonomers
Forening
Formann: Ingvar Strøm

Bladets adresse:

Storgt. 26 IV
OSLO 1
Telefon (02) 41 81 01
Postgiro: 5 16 35 48
Bankgiro: 6001.05.13084

Medlem av Den Norske
Fagpresses Forening

Utkommer med 11 nummer
pr. år, den 15. hver måned
unntatt juli.

Abonnement kr. 150,-
Enkeltnr. kr. 20,-

ANNONSEPRISER (ekskl. m.v.a.)

1/1 side	kr. 1 800,-
3/4 side	kr. 1 400,-
1/2 side	kr. 1 000,-
1/3 side	kr. 800,-
1/4 side	kr. 600,-

Trykt i offsett.
Reklametrykk A.s. Bergen

Nye forskningsrapporter

Rapportene fåes kjøpt ved henvendelse til institusjonen

INSTITUTT FOR ØKONOMI

Universitetet i Bergen;
Jonas Reinsgt. 19, 5014 Bergen – U.

Takstpolitikk og offentlig økonomi.

En empirisk undersøkelse med data fra A/S Bergen Sporvei

av Jan Morten Dyrstad.

Med utgangspunkt i målsettingen om å redusere transportsubsidiene via generelle takstøkninger, konkluderer rapporten med at belastningen på offentlige budsjetter kan bli større som følge av en slik politikk. Konklusjonen bygger på beregninger av egenpris- og krysspriselasiteter for forskjellige reisetypene i A/S Bergen Sporvei, og virkninger via redusert skatteinngang til stat, fylkeskommune og kommune.

ISBN 82-7127-076-1. 89 sider. Økonomiske skrifter nr. 34.

NYTT OM NAVN

Som et tilbud til NSF's medlemmer vil vi lage en spalte som gir plass for endringer av jobb, tittel o.l.

Informasjon sendes redaksjonen.

Cand. oecon. Eva Birkeland, er utnevnt til ekspedisjonssjef i Kommunal- og arbeidsdepartementet.

Knut Regbo (36) er ansatt som direksjonssekretær i SAS hotels divisjonsledelse i Oslo. Han er utdannet sosialøkonom og kommer fra Norcem hvor han arbeidet med prosjekter utenlands.

Avdelingssjef Tor Steig (36) i Norges Industriforbund er ansatt som ny avdelingsdirektør i Industriforbundets økonomisk-politiske avdeling etter Egil Bakke.

VI BEKLAGER

Ved en feil i SOSIALØKONOMEN nr. 7/83 kom det ikke med at det var Gunnar Bramness som anmeldte Lester C. Thurow: «The zero-sum-society».

Prioriterte
blad